

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Sociální práce s rodinou v riziku

Social Work With The Family In The Risk

Diplomová práce

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Beáta Krahulcová, CSc.

Autor:

Bc. Monika Hamplová

Praha 2017

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé diplomové práce paní profesorce Krahulcové za konstruktivní rady, profesionální vedení a její přístup po celou dobu tvoření mé diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat celé své rodině za podporu v době tvoření práce a po celou dobu studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci „Sociální práce s rodinou v riziku“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5.5.2017

Bc. Monika Hamplová

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá rodinou a jejími riziky v dnešní době. Jedná se o rodinu středoevropskou. Práce je konstruována nejprve specifikací a konkretizací pojmu rodinu, funkcemi rodiny, její strukturou a typy sociální práce s rodinou. Dále jsou rozpracovány jednotlivé období, kterými rodina procházela, a které ji formovaly. Je zde i kapitola zaměřující se na problematiku homoparentality, tedy stejnopohlavních párů vychovávajících děti. Vydefinované krizové prvky z vybrané literatury, které formují dnešní rodinu, jsou pak transformovány do výzkumné části praxe, která je realizována v podobě dotazníkového šetření a jejím cílem je zjistit, jak vnímají působení těchto krizových prvků na rodinu studenti a studentky Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy.

Annotation

This thesis is entitled Social Work With The Family In The Risk. Mostly containing information about the family as an institutiton in modern day society. It includes and describes the Middle- European type of a family. The introduction describes the methods and principles of social work with family in the Czech Republic. The next sections include the general definitions and functions of family and the first look into the crisis of the family in twenty-first century. There is also a separate chapter about the theories of the family, where it is described how the family was formed and influenced by time and historical events. Another chapter includes homoparental families and their position in today's society. The research was done with the method of questionnaires, which were responded by students at the Theological faculty of Jan Hus at the Charles University in Prague.

Klíčová slova

Rodina, krize, sociální práce, sociální práce s rodinou, homoparentalita

Keywords

Family, crisis, social work, social work with family, homoparentality

Obsah

Úvod	8
1. Sociální práce s rodinou	10
1.1. Přístupy	11
1.2. Rodinné hodnoty.....	11
1.3. Struktura rodiny	12
1.4. Interakční vzorce	12
1.5. Rodinné rituály.....	13
1.6. Vývojový cyklus rodiny.....	13
1.7. Hodnocení rodiny.....	14
1.8. Sanace rodiny.....	19
1.7.1. Definice sanace	20
1.7.2 Cíl sanace.....	21
1.7.3 Základní znaky sanace a sanačního plánu.....	21
1.7.4. Rizikové faktory rodiny a prostředí.....	22
1.7.5. Kdy lze rodinu ohroženého dítěte sanovat	23
1.7.6. Situace, kdy sanace rodiny není vhodným řešením.....	24
1.7.7. Sanace a zanedbávání péče o dítě	25
1.9. Selhávání rodiny.....	27
1.10. Typy služeb poskytovaných rodinám.....	28
2. Rodina	32
2.1. Definice rodiny	32
2.2. Funkce rodiny.....	33
2.3. Rodina v číslech.....	36
2.4. Krize rodiny	37
2.5. Homoparentální rodiny.....	42
2.5.1. Homosexualita v názorech současné společnosti, Pavlína Janošová.....	44
2.5.2. 13. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství	45
3. Klasické teorie rodiny.....	48
3.1. Počátky v 19. století	48
3.1.1. Historicko-právní škola.....	48
3.1.2 Durkheimův příspěvek k základům teorie rodiny	49
3.1.2. Počátky sociálně kritických studií rodiny	50
3.1.3. Frédéric Le Play a jeho rodinné typy a základy konzervativní tradice v sociologii rodiny	50
3.2. Počátky české sociologie rodiny.....	51

3.3.	Pokus o velké teorie- 50. léta 20. století.....	53
3.3.1.	Strukturální funkcionalismus	53
3.3.2.	Goode, světová revoluce a manželská rodina.....	55
3.4.	Rodina v 21. století.....	55
4.	Šetření názorů studentů na přínosy a rizika současné a homoparentální rodiny.....	58
4.1.	Cíl a metody šetření	58
4.2.	Metodika a úkoly šetření	59
4.2.1.	Znění dotazníku:.....	59
4.2.2.	Úkoly šetření	61
4.3.	Data a interpretace	63
4.3.	Závěry výzkumného šetření	70
	Závěr.....	74
	Seznam použité literatury.....	76
	Summary	79

Seznam zkratek

HTF-Husitská teologická fakulta

UK-Univerzita Karlova

Úvod

Pro svoji diplomovou práci jsem si vybrala téma Sociální práce s rodinou v krizi. Téma spojené s rodinou je velmi zajímavé a důležité. Statut rodiny, jako základní jednotky státu, v dnešní době opadá, vzhledem k míře rozvodovosti a sňatečnosti apod. Nutno však zmínit, že ve své práci popisují pouze rodinu naší kultury ve střední Evropě.

Předkládaná diplomová práce je rozvržena do několika částí. Nejprve jsem se zabývala sociální prací s rodinou. Je-li rodina v riziku, ovlivňuje to nejen rodinu samotnou, ale i rodinu uvnitř sebe sama. Plynou z toho nejen sociální problémy, ale i problémy psychosociální, s kterými musí sociální pracovník umět pracovat. Proto jsem se zabývala různými principy a službami pomoci rodině, ohroženému dítěti, či pomoci individuální jednotlivým členům rodiny. Metodami posouzení životní situace ohroženého dítěte apod. Mnohé z problémů, ve kterých se rodina v dnešní době nachází je nutno řešit s pomocí odborníků, konkrétně i sociálních pracovníků, proto kapitolu týkající se popisu sociální práce s rodinou považuji za důležitou.

Pro komplexní uvedení do problematiky rodiny popisují i teorie rodiny, což poskytuje ucelený pohled na rodinu v průběhu času, tedy jak a čím rodina procházela v historii, jakým způsobem byla chápána a jak ji to formovalo do dnešních dob.

Mnoho autorů a literatur hovoří o krizi rodiny již od počátku první a poté i druhé světové války. Rodina byla zkoušena jak vnějšími vlivy, jako byly války a systematická vyvražďování obyvatelstva, tak vnitřními vlivy, které otřásají rodinou 21. století. Krizi rodiny proto můžeme chápat jakkoliv. Ať už jako krizi, co se týče plnění základních funkcí rodiny, čímž může být krize emoční, sociální, ekonomická apod., anebo jako krizi, co se týká postavení rodiny ve společnosti, tedy rodiny, jako společenského útvaru.

Rodina se přeměňuje stejně tak, jako její složení či postavení v sociálním žebříčku státu. S rozvojem demokracie a otevření mysli se rozšiřují i tzv. homoparentální rodiny, kdy jsou rodiny složeny z partnerů stejného pohlaví. Z toho plynou pak otázky po rozdílnosti výchovy dětí v takovýchto rodinách apod. Je to dáno generační pojetím pravdy předávané z generace na generaci či etickými či morálními vlivy a hodnotami zakořeněnými v každém z nás.?

Dalším bodem, kterým se chci, v rámci výzkumného šetření, ve své diplomové práci, kromě homoparentálních rodin také zabývat je, jaký má význam institut rodiny a manželství pro dnešní mladé lidi. Jaký velký je přikládán důraz na akcent na rovinnu vztahů uvnitř rodiny. Dalším bodem šetření je zjistit, jaké povědomí a jak vnímají studenti a studentky, že je trávení volného času uskutečňováno v tzv. náhradních rodinách. Dále zda vnímají, že moderní technologie ovlivňují chod rodiny. Poté jaký názor mají na pojetí individualismu v rodině spojeného s tím, jaké zájmy mají v rodině přednost, zda zájmy rodiny, rodičů či dětí a posledním bodem v šetření je zjistit, jaký mají názor studenti a studentky na prodlužování doby studia a zda to ovlivňuje-oddaluje založení rodiny.

1. Sociální práce s rodinou

Rodina = základ státu.?

Na tuto rovnost již není v dnešní době kladen takový důraz, jak v 19. století, kdy založení rodiny nebylo individuální volbou, nýbrž rodina se zakládala pro stát. Nabytí a uskutečnění svazku manželského bylo mnohdy i těžké, kdy například ve středověku byl vyžadován souhlas vrchnosti. Svazek manželský byl však také spojen s křesťanským rčením "Co Bůh spojil, člověk nerozdvojí".¹

Ivo Možný uvádí, že rodina tvoří základ státu, tváří v tvář změnám trvá a poskytuje útočiště v nepohodě.²

Významným obdobím, které ovlivnilo pohled na manželství, bylo 20. století spojené s emancipací žen, vstupem žen na trh práce a rozšíření antikoncepčních prostředků. Ženy tedy nebyly pouze hospodyňky v domácnosti, starající se pouze o chod domu, děti a manžela, ale naopak se vymanily z podřízenosti mužů. Z předešlé věty můžeme tedy odvodit, že společnost ve 20. století byla značně patriarchální.

Proto postmoderní rodiny již nejsou zakládány z důvodu reprodukce společnosti, ale jsou zakládány z důvodů uspokojování citových potřeb. Z toho vyplývá, že stabilita těchto postmoderních rodin je stavěna a zároveň je jejím citlivým místem citová bilance partnerského vztahu.

Stále častější je skutečnost, kdy páry žijí ve společné domácnosti nesezdání. Jen některé rodiny si nechávají sňatek manželský posvětit v kostele a stále méně si jej nechá potvrdit úředníkem. Velikou úlohu také hrají média a kinematografie, kdy je mladým lidem stále častěji propagován životní styl "singles", čili bezdětní a samostatní jedinci, jejichž životním mottem je užívat si života a budovat kariéru.

¹ MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

² MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9.str.13.

Změna přichází i s počtem potomků. v 18. století lidé vůbec neuvažovali nad výběrem vhodné doby pro početí. Dítě bylo chápáno jako "dar od Boha" a "Bůh jim děti posílá". Nyní si lidé vybírají vhodnou dobu pro početí potomků i jejich počet.³

Co se týká rodiny a její stratifikace, oproti letům minulým se mění role mužů a žen. Právě tyto změny objektivního postavení žen a mužů ve společnosti společně s jejich reflexí v jejich vědomí nutně ovlivňují podobu rodinného života. Do popředí se dostávalo zkoumání rodiny a její sociální stratifikace. Základní jednotkou stratifikačního systému je rodina, jejíž postavení ve společnosti se odvíjí od postavení hlavy rodiny, jíž je muž. Tento předpoklad patriarchální orientace v rodině v západních zemích byl ještě do první poloviny dvacátého století realitou. Jednalo se o rodinné uspořádání typu výrazné většiny dospělé populace žijící v úplných rodinách, ženy středních a vyšších vrstev žijících převážně v domácnosti a ženy nižších tříd pracujících v zaměstnáních stejného statusu, jako jejich manželé. Patriarchální orientace, kdy muž určoval životní styl a vztah rodiny k veřejnosti.⁴

1.1. Přístupy

Freudova psychoanalýza stála na počátku novodobého systematického zájmu o rodinu. Zdůrazňuje formativní vliv rodiny na dítě v prvních letech života. Freud se zajímal zejména erotickou vazbou mezi dítětem a rodičem opačného pohlaví.

Adler se soustřeďoval na sourozenecké vztahy.

1.2. Rodinné hodnoty

Pro soubor morálních norem je používán výraz rodinný kodex. Kodex je chápán jako jakýsi sklad rodinných zkušeností. Současně je také vodítkem, dle kterého rodina reguluje své chování. Tento kodex si rodina připomíná například rodinnými legendami nebo hmotnými památkami na předchozí generace, které jsou obvykle součástí rodinného pokladu.⁵

3 MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9. str. 13.

4 MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace). Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-93-1

5 MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2. str. 187

1.3. Struktura rodiny

Matoušek a kolektiv ve své knize uvádí, že rodina má následující subsystemy:

1) jednotlivce, 2) dyády, 3) manželský, 4) rodičovský, 5) větší skupiny-například sourozenci.

Subsystemy vznikají jako generační spojenectví nebo jako spojenectví osob stejného pohlaví, ale také i jako spojenectví založená na přitažlivost opačných pohlaví. Dále také společenství mohou vznikat například i vlivem sdílených zájmů nebo hodnot.

Rodinné subsystemy jsou od sebe odděleny hranicemi, které podle mají následující faktor: optimální, nízkou nebo vysokou propustnost. Můžeme říci, že koncept hranice je metaforou pro způsob a četost kontaktu mezi členy rodiny. Matoušek sekundárně citující z Bowena⁶ pojmenovává stav, kdy dojde k znejasnění hranic, jako nediferencovaná masa rodinných já.

Hranice neexistuje jen vzájemně mezi členy rodiny, ale také mezi rodinou a společností.

Matoušek sekundárně citující z Minuchina přichází s pojmem "rodičovské dítě". Rodičovské dítě je takové dítě, které prolomilo generační hranice a funguje vůči svým sourozencům z pozice rodičovské.⁷

1.4. Interakční vzorce

Rodinné vztahy jsou udržovány pomocí interakcí jednotlivých členů rodiny. V těchto interakcích je možné najít opakující se vzorce, které můžeme nazvat stereotypy. Existuje několik druhů těchto vzorců. Některé mají povahu ritualizovaných událostí, které usnadňují součinnost členů rodiny (například společné jídlo). Jiné stereotypy mohou například fixovat rodinné problémy.⁸

Irena Sobotková definuje rodinné interakce jako systémově založené, dynamické způsoby komunikace členů rodiny a to, jak se k sobě navzájem členové rodiny vztahují. Interakce mezi rodinnými členy je nejvýraznějším faktorem, který ovlivňuje psychologické „well-

6 MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2. str. 187

7 tamtéž

8 tamtéž

being“ v rodině. Jsou to právě každodenní, opakující se interakční vzorce, kteří utvářejí celkovou a jedinečnou atmosféru rodiny.⁹

1.5. Rodinné rituály

Rodinné rituály popisuje Sobotková jako specifické, pro rodinu typické a ustálené průběhy některých činností, které mají funkci ochrannou, pomocnou a stabilizační. Rituály mohou mít podobu každodenní rutiny a úkonů, jako je stolování, loučení členů rodiny ráno před odchodem do školy a práce či večerní ukládání ke spánku. Jedná se také o slavnostní příležitosti jako slavení narozenin, rodinných výročí, Vánoc, Velikonoc atd., při kterých se silně projevuje rodinná tradice. Uvádí, že v současné době plně rychlých a mnohdy dramatických změn ve společnosti usnadňují rodinné rituály průchod životními změnami. Rituály také pomáhají formovat rodinnou identitu v obdobích, kdy je potřeba její inovace. Rituály mohou přesahovat z minulosti skrze rodinnou tradici a zároveň se nově proměňovat a být pozměňovány současnými potřebami rodiny. V rodinách, kde dochází k zanedbávání, potlačování či zapomínání rituálů může v průběhu času slábnout životně důležité vědomí rodinné identity. Psychologové upozorňují na to, že některé závažné změny, jako například rozvod, rozchod jako konec partnerského vztahu, těhotenské ztráty či odchod odrostlého dítěte z rodiny, v životě žádné rituály nedoprovázejí. Dodávají, že právě nedostatek ritualizace těchto událostí je může činit ještě více obtížnějšími.¹⁰

1.6. Vývojový cyklus rodiny

Rodina prochází vývojovými stádii. Prvním vývojovým stádiem je seznamování partnerů a poslední stádiem, kdy cyklus obvykle končí je smrt jednoho z nich. Stádia jsou zpravidla definována podle přítomností dětí v rodině a podle jejich věku. Přechody z jednoho stadia do druhého jsou náročnými událostmi. Především, když dojde k narození prvního dítěte nebo odchod posledního dítěte z domova, či rekonstrukce rodiny po rozvodu.¹¹

9 SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.str.44.

10 Tamtéž, str.49.

11 MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

1.7. Hodnocení rodiny

Hodnocení rodiny probíhá vždy v kontextu souboru očekávání, který je tvořen následujícím očekáváním:

- 1) očekávání subjektu, který zřídil příslušnou službu hodnotící rodinu
- 2) očekávání toho, kdo dal podnět k hodnocení rodiny
- 3) očekávání toho, kdo rodinu hodnotí
- 4) očekávání členů rodiny.¹²

Tato očekávání se týkají způsobu kontaktu, a i předpokládaného výsledku hodnocení rodiny. Očekávání, jak popisuje Matoušek, jsou závislá především na institucích, které právě do kontaktu s rodinami vstupují. Dle zájmu a kým definovaným byl podnět ke kontaktování rodiny rozlišujeme následující druhy institucí:

- 1) Nejprve se jedná o orgány státu reagující na informaci, že je dítě ohroženo chováním členů rodiny, je například týráno nebo zanedbáváno, případně nemá přiměřenou výchovnou péči, hrozí ohrožení konfliktem rodičů během rozvodu nebo je ohroženo tím, že rodič neplní další povinnosti, které vyplývají ze zákona.
- 2) Dále to jsou orgány státu reagující na skutečnost, kdy se dítě nebo mladiství přímo provinil vůči zákonu.
- 3) Orgány státu reagující na informaci, že dospělý člen rodiny je ohrožen chováním jiných členů rodiny, například fyzickým ohrožením.
- 4) Státní instituce zařízené proto, aby pomáhaly dospělým řešit jejich manželské a rodinné problémy.
- 5) Patří sem také nestátní instituce, které pomáhají dospělým řešit jejich psychosociální problémy, taktéž i problémy rodinné.
- 6) Instituce, které poskytují léčebnou péči dětem nebo dospělým, kteří trpí poruchou duševního zdraví, závislostí na návykových látkách, nebo jinou vážnou nemocí.
- 7) Státní instituce, které poskytují poradenství rodičům, kteří mají výchovné nebo výukové problémy s dětmi.

¹² MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

- 8) Nestátní organizace, které nabízejí podpůrné programy dětem nebo mladistvým, kteří žijí v rodině, ale rodina nedokáže přiměřeně saturovat a plnit jejich potřeby.¹³

Výše zmíněný výčet institucím poskytujících pomoc a které vstupují do kontaktu s rodinou, jsou převážně instituce, které působí na území České Republiky. Ve světě se však nachází mimo těchto výše zmíněných i instituce typu, kdy:

- 1) Státní i nestátní instituce nabízejí programy pro rodiny s více problémy, některé dokonce s dlouhodobým ubytováním.
- 2) Nestátní i státní organizace, které poskytují intenzivní programy pro dospělé, kteří svým chováním ohrožují členy rodiny. Tyto program bývají obvykle docházkové.
- 3) Státní i nestátní instituce, které poskytují intenzivní programy pro ohrožené děti, angažující členy rodiny.¹⁴

Jak Matoušek podotýká, tyto instituce, které poskytují své služby na území našeho státu mají jasně definováno jako svého primárního klienta jednotlivce. Nacházíme však i zařízení, jako Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, ve kterých se předpokládá práce s manželským párem, či práce s celou rodinou. I však v těchto poradnách bývá iniciátorem kontaktu jedinec, kdy právě jeden z partnerů poradnu či potřebnou službu kontaktuje a druhý pak musí být pro takovouto spolupráci získán. U ostatních institucích rodinní členové obvykle neočekávají, že by měli intenzivně spolupracovat na řešení těžkostí, které se týkají jednotlivce.¹⁵

Na základě výsledků a rozbor kazuistik Matoušek dodává, že problémy, kvůli kterým se sociální pracovníci s rodinami setkávají, jsou především problémy dětí nebo dospívajících a méně často jsou impulzem k práci s rodinou problémy dospělých. Rozlišujeme dva důvody pro práci s rodinou. V prvním z nich formuluje primární objednávku stát, který ustanoví příslušné služby, které si klienti modifikují svými konkrétními potřebami. V druhém případě jsou zákazníci přímo rodiny, které si služby dohodnou, v některých případech i zaplatí, a nebo i případy, kdy si poskytnou pomoci bezplatně navzájem. Případy, kdy by stát služby pro rodiny nefinancoval a neprofiloval jejich podobu jsou výjimečné. Prakticky se jedná o soukromé ordinace pomáhajících profesionálů a také některé církevní instituce. Však

13 MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

14 tamtéž

15 tamtéž

zvláštní nárok na profesionála klade v podmínkách na území našeho státu činnost pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dítěte.¹⁶

Jedním z prvořadých a základních zájmů dítěte je vyrůstat ve funkční rodině, což deklaruje český zákon o sociálně-právní ochraně dítěte. Tento zákon klade důraz na to, že hlavním způsobem řešení situace ohroženého dítěte má být ozdravení rodinného prostředí.

Dle Matouška však v praxi našich státních orgánů, které sociálně-právní ochranu dítěte vykonávají, toto jednání chybí a spíše se zaměřují na hledání deficitů. To například takové deficity, jakými je: zjišťování, jaké zákonné povinnosti rodič neplní; či proč se rodiče o děti nechtějí či nedovedou postarat. Převládajícím typem řešení situace ohroženého dítěte pak u nás bývá návrh na ústavní výchovu.¹⁷

Hodnocením ohroženého dítěte se zabývají autoři Matoušek s Pazlarovou, kteří uvádějí jako důležitý faktor, kterému je nutno věnovat pozornost během samotného procesu posouzení, sledování vztahů mezi rodinnými členy a hierarchií v rodině. Ve své knize uvádějí a doporučují následující metody hodnocení ohroženého dítěte:

1) rozhovor, 2) pozorování spontánní interakce rodiny, 3) pozorování interakce navozené určitým zadáním, 4) dotazníky a testy, 5) konstrukce genogramu, 6) strukturované techniky, 7) rozbor dokumentů, 8) ekomapa.¹⁸

Rozhovor, jako metodu hodnocení ohroženého dítěte, rozdělují do dvou podkategorií. První z nich je rozhovor zaměřený na vlastní chování posuzovaného člena rodiny, druhým je pak rozhovor zaměřený na chování jiných členů rodiny a fungování rodiny jako celku.

Pozorování spontánní interakce rodiny spočívá pozorováním rodiny během ritualizovaných událostí, jako například příprava jídla, interakce mezi dětmi a rodiči, ukládání k spánku, volné hraní dětí apod.

Pozorování interakce navozené určitým zadáním. Zadáním můžeme chápat jako určité téma, na které musí všichni členové rodiny reagovat-zapojit se do jeho řešení. Témata mohou být

16 MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

17 tamtéž

18 MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče. Vyd. 1. Praha. ISBN 978-807-3677-398

libovolná, ale jejich cílem by měl být společný zájem rodiny. Mezi takové téma můžeme zahrnout například plánování společného výletu, či vyprávění, co se dělo minulý týden apod.

Dotazníky a testy jsou doplňkovou metodou, které je vhodná k použití spíše u dospělých a starších dětí. Výsledky plynoucí z těchto testů, či dotazníků se většinou týkají rodiny samotné, či jednotlivě jejích členů, je proto velmi důležité citlivé nakládání s těmito informacemi a respektování jedinečnosti každého člena rodiny. Důležité je pracovat ať již se zadáním samotným, či s výsledky, velmi důkladně a pečlivě, a to z důvodu srozumitelnosti výkladu, či zadání, aby nedošlo k nedorozumění či nepochopení ze strany klientů.

Konstrukce genogramu slouží k zobrazení schématu příbuzenských vztahů mezi členy rodiny. Jedná se o schématický záznam zdravotních, psychologických a sociálních informací jednotlivých členů rodiny, o kvalitě jejich vztahů a vzorcích chování.

Mezi strukturované techniky patří různé hry, modelování, kreslení, dokončování započatých příběhů apod.

Rozbor dokumentů jako metoda bývá využíván v případě, kdy v minulosti s rodinou již byla vedena práce s rodinou.

Ekomapa přináší strukturovaný obraz života rodiny z hlediska jejího sociálního života v kontextu společnosti, kam patří vztahy s přáteli ale i vztahy v pracovním prostředí. Zároveň i působení sociálního prostředí na rodinu, či možnosti pracovních nabídek v místě bydliště rodiny.

Za nejdůležitější faktor pro hodnocení ohroženého dítěte uvádí Matoušek s Pazlarovou výčet potřeb dítěte a zhodnocení, jestli dochází k jejich naplnění.¹⁹

Hodnocení rodiny by ve všech případech mělo začínat v neautoritativním a partnerském duchu. Sociální pracovník v roli profesionála by měl být schopen aktivně naslouchat členům rodiny a pokoušet se vcítit do jejich vnímání rodinné situace. Členové rodiny by neměli být podrobováni takovému stylu komunikace, který hraničí s vyslýcháním. Sociální pracovník by měl věnovat pozornost a úsilí v oblasti důvěryhodnosti a schopnosti poskytnout rodině účinnou podporu a pomoc. Nejprve před určením a identifikováním problému

19 MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče. Vyd. 1. Praha. ISBN 978-807-3677-398

profesionálem, měla by rodina dostat příležitost a prostor k tomu, aby své problémy zformulovala.²⁰

Dle Matouška by řešení problému, který identifikuje rodina, mělo mít přednost před problémem, pokud tomu situace dovoluje před problémem, který našel profesionál. Pomoci při identifikaci problému v rodině by mělo pomoci k zhodnocení situace několik základních ukazatelů funkcí rodiny, kterými jsou:

- 1) kulturní a hodnotová orientace rodiny;
- 2) nasycení základních potřeb jednotlivých členů rodiny (jídlo, ošacení, teplo, bezpečí, hygiena, soukromí);
- 3) stav domácnosti z hlediska potřeb členů rodiny;
- 4) funkčnost rodičovského systému (kvalita vztahu k dětem, v dimenzích akceptace, disciplína, angažovanost; ohraničení rodičovského systému vůči dětem);
- 5) hodnocení vývoje dětí (zvláště s ohledem na emocionalitu a sociální vztahy, u školních dětí je významný i postoj ke škole a studijní výsledky);
- 6) funkčnost manželského systému (emocionální bilance, existence sdílených zájmů, dlouhodobé konflikty a způsob jejich řešení);
- 7) vztahy členů rodiny k širšímu příbuzenstvu;
- 8) vztahy k institucím pro rodinu významným (místní úřady, zaměstnavatelé rodičů, školy atd.);
- 9) jiné významné sociální vazby členů rodiny (sousedé, přátelé, zájmové kluby apod.);
- 10) zaměstnání rodičů, jeho perspektiva, pracovní spokojenost;
- 11) materiální zdroje, které má rodina k dispozici a způsob rozhodování o nich;
- 12) styl komunikace.²¹

²⁰ MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

²¹ tamtéž

Důležité je také brát v potaz při hodnocení rodiny také **komunikační styl rodiny**, které je možné škálovat dle následujících kritérií, které uvádí Matoušek²²:

jasnost-od nečitelnosti vyžadující tzv. čtení myšlenek po naprosto zřetelné sdělování; s jednoznačným emočním doprovodem;

participace-kdo se a jak účastní, kdo začíná, kdo ukončuje téma, kdo se, na koho obrací, kdo mlčí;

řešení neshod-potlačení něčího názoru, potlačení tématu, uznání různorodosti;

emocionální vztahy-negativní, pozitivní.

Návštěva v rodině je výborným prostředkem k sblížení mezi pomáhajícím pracovníkem a rodinnými členy. Přirození prostředí rodiny je mnohem lepší k uvolněné konverzaci členů rodiny a nenásilného pozorování ze strany pracovníka. Rodina se proto mnohem více otevírá než při návštěvách v institucionálních zařízeních. Pro prezentaci zacházení rodiny s teritoriem a ukázáním významných hodnot je možné, pokud se rodina nebrání, participovat při některé ritualizované události. Během návštěvy však nevidí pracovník běžný provoz rodiny, ale v případě většiny rodin "představení" zobrazující ideální vztah.

Posouzení funkčnosti rodiny vyžaduje dlouhodobější charakter spolupráce a přímého kontaktu s rodinou a jak Matoušek uvádí také čas a dovednosti, které se dají získat jen tréninkem. Problémy, kvůli kterým bývají sociální pracovníce v kontextu práce s rodinami nejčastěji povolávány, jsou většinou problémy dětí či dospívajících. Jen ojediněle se vyskytuje problém, jako impulz k práci s rodinou, dospělých.²³

1.8. Sanace rodiny

Sanace rodiny byla v roce 1989 chápána jako činnost, která byla zřizována pouze jednou institucí-obvodními a okresními úřady, konkrétně oddělením péče o rodinu a dítě. Sociální pracovníci byli školeni v direktivním a autoritativním stylu, a tedy také i vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem. Důsledkem tohoto vztahu byla stále se zvyšující společenská potřeba stavět další velkokapacitační zařízení pro výkon ústavní výchovy z

22 MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

23 tamtéž

důvodu, že stávající kapacita těchto zařízení byla nedostatečná. Věra Bechyňová s Martou Konvičkovou uvádí, že některé děti v těchto zařízeních strávily někdy i 15 až 18 let svého života. Problematický byl také fakt, že s rodinou po umístění posléze již nikdo nepracoval. S tím souvisí další problém, kterým byla následná integrace těchto dětí, tj. dětí po uplynutí doby ústavní výchovy, do společnosti. Ústředním termínem, obhajujícím výchovu v ústavní výchově, byla doktrína, která ustavovala, že nejlepším pečovatelem o děti v obtížné sociální situaci je stát, že mocný stát skrze své instituce děti chrání před jejich rodiči. Sanace rodiny je mladý přístup práce s rodinou, který často bývá mýtyzován mezi odborníky. Na jedné straně je považován za naivní a práce odborníků s tímto přístupem nemůže fungovat, na druhé straně může být považován za všemohoucí způsob práce s rodinou až za možný nástroj, kterým lze postupně zrušit institucionální výchovu. Bechyňová s Konvičkovou uvádí, že v současné době neexistuje závazná metodika, která by upravovala povinnosti a pravidla multidisciplinární spolupráce od právní ochrany dětí, sociálních služeb, zařízení pro výkon ústavní výchovy a dalších specialistech, kteří přicházejí ve výkonu své práce do kontaktu s ohroženým dítětem a jeho rodinou. Odborníci přijímají sanaci rodiny, jako přístup s rodinou, buď pozitivně, nebo negativně. Negativně znamená, že nevěří v pozitivní změny pomocí sanace rodiny. Ohrožené dítě a jeho rodinu tedy do programu sanace nedoporučují a nechávají bez pomáhajícího programu. Bechyňová s Konvičkovou pak uvádí spekulativní otázku a zamyšlení těchto pracovníků s odmítavým přístupem, nad jejich osobní zodpovědností za tento postoj k sanaci rodiny a za pravděpodobnost postupného zhoršování situace ohrožených dětí v rodinách.²⁴

1.7.1. Definice sanace

Bechyňová s Konvičkovou uvádí, že definici sanace rodiny v českém prostředí sociální práce, byla definována Oldřichem Matouškem takto: "Sanace rodiny/ podpora rodiny- postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, případně kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen. V současnosti v západních zemích převažuje názor promítající se i do praxe sociální práce, že sanace rodiny by měla být metodou první volby u většiny případů, kdy je sociální služba kontaktována kvůli výskytu domácího násilí. Sanace rodiny však má

24 BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4.

mnohem širší pole působnosti, například jako postup doplňující léčbu závislosti u dospělých lidí.

Práce s rodinou může mít formu podpory od zaškoleného odborníka, terapie poskytované profesionálem celé rodině nebo někomu z rodiny v domácím či jiném prostředí, služby poskytované rodinám (např. docházka dětí do specializovaných denních center, přípravné vzdělávání dětí před vstupem do školy, docházka do mateřských a rodinných center)."

Další definice upravující práci s rodinou ohroženého dítěte zní takto: Sanace rodiny je soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatřeních a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen. Důsledkem neřešené nebo akutní situace ohrožení dítěte může být jeho umístění mimo rodinu. Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině.²⁵

1.7.2 Cíl sanace

Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. Konkrétně se jedná o činnosti směřující k odvrácení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, k realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění nebo k umožnění jeho bezpečného návratu zpět domů. Nedílnou součástí sanace rodiny jsou činnosti podporující udržitelnost kvalitativních změn v rodině dítěte po jeho návratu ze zařízení pro výkon ústavní výchovy.²⁶

1.7.3 Základní znaky sanace a sanačního plánu

Autorky Bechyňová s Konvičkovou uvádějí následující znaky sanace rodiny:

- 1) Je sestaven multidisciplinární tým sanace rodiny, který má jasného koordinátora.
- 2) Členem multidisciplinárního týmu je vždy pracovník sociálně-právní ochrany dětí, pracovník centra pro sanaci rodiny, pracovník zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo pro děti vyžadující okamžitou pomoc ústavní výchovy, je-li dítě aktuálně umístěné mimo rodinu,

25 BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4.

26 tamtéž

a další odborníci pracující s dítětem nebo celou rodinou (např. psycholog, učitel, speciální pedagog, dětský lékař, soudce).

3) Není-li v dosahu pracoviště centra pro sanaci rodiny, je sanace rodiny pro zbylé zúčastněné odborníky všestranně náročnější, ale lze ji při zachování multidisciplinarity realizovat.

4) Role a úkoly každého člena týmu jsou známy všem zúčastněným; tým pracuje podle předem domluvených pravidel.

5) Pravidla jsou známá i rodině a všichni zúčastnění s nimi souhlasí a dodržují je, pokud nedojde k výraznému zhoršení situace dítěte a nutnosti zásahu pracovníka sociálně-právní ochrany dětí.

6) Rodiče a dítě vědí, že jsou zařazeni do programu sanace rodiny, podíleli se na sestavení dílčího plánu a souhlasí s ním.²⁷

Sanační plán pak minimálně obsahuje:

1) Cílový stav situace rodiny, ke kterému jednotlivé dílčí sanační kroky směřují.

2) Časový úsek předběžně určený pro naplnění cílového stavu.

3) Minimální časový úsek, po kterém bude efektivita dílčích sanačních kroků vyhodnocována.

4) Jsou domluveny znaky, podle kterých bude efektivita hodnocena. Rodiče i dítě jim rozumí a souhlasí s nimi.²⁸

1.7.4. Rizikové faktory rodiny a prostředí

Mezi rizikové faktory, které mohou značně ovlivňovat průběh celého sanování, patří rodiče (nebo jeden z rodičů), kteří žili v dětství v dysfunkční rodině, část života prožili v zařízení

²⁷ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4.

²⁸ tamtéž

pro výkon ústavní výchovy, některé z dětí mají odebrané mimo rodinu, u některého z dříve narozených dětí dali souhlas k adopci, zneužívali drogy, alkohol apod.

Problémem ze strany rodičů je jejich nedůvěřivost k sociálním pracovníkům či dalším pracovníkům pomáhajících profesí, jelikož nevěří institucím, obávají se změn a chtějí sebe i své dítě ochránit před dalším neúspěchem. Z toho vyplývá, že takovýto rodiče se snaží odvrátit pozornost od svých problémů, bagatelizují je. Nepříznivě také působí transgenerační předávání modelů chování, což mnohdy prohlubuje negativní dopad na kvalitu života dítěte i celé rodiny.

Mezi rizikové faktory prostředí, ve kterém rodina žije. Důležitá je citlivost v hledání kompromisu mezi životem rodin v širší rodině, v komunitě a sociálním vyrovnáním obtíží, které ohrožují děti v rodině a k jejichž nápravě směřují jednotlivé kroky sanace rodiny. Důležitý je dále fakt, který nesmí být opomenut, a to je to, aby rodina měla kde bydlet.

Pokud totiž rodina nemá bydlení, či o něj přišla, sanace rodiny není nástrojem k získání bydlení. V tomto případě je nutností, aby obec spolupracovala na plánu a řešení bytové situace rodiny. Pronájem bytů dlouhodobě prakticky nic neřeší, jelikož se rodina stále dostává do dluhového kruhu a hrozí reálné riziko dalšího sociálního propadu (například získávání financí nelegálními cestami-dětskou prací apod.).²⁹

1.7.5. Kdy lze rodinu ohroženého dítěte sanovat

Autorky Bechyňová s Konvičkovou vytyčují ve své knize následující případy, ve kterých je vhodné poskytnout sanaci.

- 1) Nastávající rodiče, kteří během svého vývoje byli zanedbáváni nebo ohroženi, jsou nositeli rizika, že nebudou umět o dítě pečovat, nemají pro dítě připravené podmínky odpovídající jeho potřebám, nemají ve svém okolí spolehlivou sociální podporu.
- 2) Ohrožené dítě žije ve vlastní rodině a jeho zdravotní, psychická a sociální situace vykazuje konkrétní rizika a nedojde-li při sociální práci s rodinou v průběhu alespoň tří měsíců ke zlepšení, nebo pokud nastane její zhoršení u dítěte samotného nebo u jeho sourozenců.

²⁹ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4

3) Dítě bylo aktuálně umístěno dobrovolně nebo na základě předběžného opatření do zařízení ústavní výchovy. To, že rodiče nabídku do programu sanace rodiny odmítli před umístěním dítěte do ústavní výchovy, neznamená, že nemá smysl jim možnost sanace v situaci po jeho umístění znovu nabízet.

4) Dítě je umístěno v zařízení pro výkon ústavní výchovy. V situaci jeho separace od rodiny je cílem sanace rodiny vytvořit podmínky pro kvalitní, bezpečný a smysluplný kontakt dítěte s rodinou, případně s jeho sourozenci. Tato práce může postupně vést až ke svěřeni dítěte zpět do péče rodičů.

5) Dítěti soud zrušil nařízení ústavní výchovy z důvodu kvalitativních změn v rodině a svěřil ho zpět do péče rodičů. Sanace rodiny je důležitým faktorem pro podporu a udržitelnost kvalitativních změn v rodině po návratu dítěte domů.

6) Dítě bylo svěřeno soudem do pěstounské péče na přechodnou dobu. Sanace rodiny je vhodným přístupem k udržování nebo zlepšování podmínek pro kontakt dítěte s vlastní rodinou a pro přípravu jeho návratu zpět domů. V této situaci je bezpodmínečně nutná účast zástupce organizace podporujících pěstounskou rodinu v multidisciplinárním týmu.³⁰

1.7.6. Situace, kdy sanace rodiny není vhodným řešením

Autorky Bechyňová s Konvičkovou uvádějí následující situace, které popisují jako nevhodící se.

- 1) Dítě je obětí obzvláště kruté zacházení ze strany rodičů, znalci neodporučují kontakt.
- 2) Znaleckým posudkem dítěte a rodičů je prokázáno, že rodiče nemají k dítěti žádnou citovou vazbu.
- 3) Rodiče jsou závislí na alkoholu, drogách nebo jiných návykových látkách a odmítají léčbu závislostí.
- 4) Rodiče mají psychiatrické onemocnění a nesouhlasí se spoluprací multidisciplinárního týmu s jejich lékařem.

30BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4.

5) Rodiče jsou částečně zbaveni způsobilosti k právním úkonům a nesouhlasí se spoluprací multidisciplinárního týmu s jejich opatrovníkem.³¹

1.7.7. Sanace a zanedbávání péče o dítě

Pojem zanedbávání je součástí syndromu CAN-neboli syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. CAN je anglická zkratka, jejíž plná verze zní Child Abuse and Neglect. Sanace rodiny, jako jeden z nástrojů podpory rodiny/ rodičů, bývá navrhován, jako nástroj práce s rodinou zejména v případech, kdy rodiče nezvládají péči o své děti. Jedná se o rodiny, které se dlouhodobě nacházejí v obtížných situacích, a to ať už finančních, existenčních, nestabilita emočních vztahů, vztahů s okolím, či ohrožení sociálního vyloučení. Vývoj dítěte je pak v těchto nežádoucích a nestabilních rodinných podmínkách ohrožen.

Typy zanedbávání péče o dítě.

Zanedbávání dítěte se většinou projevuje nedostatečnou péčí rodičů. Tento problém se obvykle objevuje generačně opakovaný, kdy je péče nereflektována. Dopady tohoto zanedbávání většinou zjišťují až profesionálové, jako například lékař, učitelka ve školském zařízení, či sociální pracovník. Autoři Dunkovský, Dytrych, Matějček 1995 uvádějí následujících čtyři typy zanedbávání:

- **fyziké**, kdy dochází k neuspokojování tělesných potřeb dítěte (Výživa, ošacení, poskytnutí přístřeší, ochrana před nebezpečím).
- **výchovné**, nezabezpečení možnosti vzdělávání ve škole, chybějící ochrana před dětskou prací apod.
- **emoční**, neuspokojování citových potřeb dítěte (náklonnost, láska, pocitu, že někam patří).
- **zanedbávání zdravotní péče**-zanedbávání preventivní péče i péče specifické, kterou dítě potřebuje.

31 BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4.

Další pohled na problematiku a typy zanedbávání v souvislosti navázání na základní potřeby dítěte, kdy Bechyňová s Konvičkovou sekundárně citovaly autory Dubowitza a DePanfilise, kteří uvádí následující formy zanedbávání:

1) **Zanedbávání výživy**-případy, kdy dítě opakovaně hladoví v průběhu dne, či dostává nevhodné jídlo. Tyto případy bývají obvykle diagnostikovány dětským lékařem na základ nízké váhy dítěte či jeho špatné prospívání. Dalším příkladem zanedbání výživy jsou zdravotní problémy dítěte způsobené nedodržováním dietních doporučení lékaře.

2) **Zanedbávání ošacení**-situace, kdy je zdraví dítěte ohroženo v důsledku toho, že není oblékání adekvátně k počasí nebo nosí-li oblečení, které mu je malé či velké.

3) **Bezdomovectví**-což může být blíže popsáno, jako nenaplnění potřeby stálého domova, jako místa poskytujícího bezpečí a ochranu. Tato potřeba není naplněna u dětí žijících na ulici nebo v situaci blízkého "bezdomovectví" a s rodiči často střídají bydliště (např. bydlí střídavě u známých, kde nemají své vlastní místo atp.).

4) **Zanedbávání zdravotní péče**-je sledováno u dětí, kteří nemají adekvátní zdravotní péči, což aktuálně nebo potenciálně ohrožuje jejich zdravotní stav. Chybí jim preventivní zdravotní péče, v době nemoci jim rodiče nejsou schopni zajistit adekvátní péči, případně nezajišťují specializovanou zdravotní péči, kterou stav dítěte vyžaduje.

5) **Zanedbávání vzdělání**-je patrné zejména u dětí, kteří nejsou posílány pravidelně do školy. Také mají časté absence, pro které neexistují reálné důvody, nebo nejsou vzdělávány s ohledem na své specifické potřeby.

6) **Neadekvátní dohled**-jsou situace, kdy je dítě ponecháno samo bez dohledu na dobu, která neodpovídá jeho vývojovému stupni (například pro roční dítě může být velmi nebezpečný minutový pobyt ve vaně bez dohledu dospělé osoby).

7) **Zanedbávání ochrany dítěte před nebezpečím z okolního prostředí**- (doma i mimo domov) je zanedbána prevence vzniku úrazu dítěte. Například posazení dítěte do sedačky při jízdě autem, nasazení helmy při jízdě na kole, vysvětlování a dodržování pravidel bezpečného přecházení vozovky.

8) **Zanedbávání emoční** (neadekvátní podpora a přijetí dítěte) jde o velmi vážnou formu zanedbávání, která se těžko prokazuje. Dítěti se v rodině nedostává přijetí a laskavé péče rodičů, v rodině namísto toho emočně strádá.

Všechny typy zanedbávání obvykle souvisí s chudobou a špatným sociálním postavením rodin a v rodině se často vyskytují společně.³²

1.9. Selhávání rodiny

Selhávání rodiny může být způsobena hned několika faktor. Jedním z nich mohou být psychické problémy, případně problémy ekonomické zátěže, které se mohou přenášet i do další generace a tím pádem deformovat životní vzorce a postoje. Dalším rizikem může být fakt, že dítě je vychováváno jen jedním rodičem a v tomto případě hovoříme o osamoceném rodičovství. Osamocení rodiče jsou pak, na rozdíl od úplných rodin, častěji ohroženi faktory jako je nezaměstnanost, nedostatečný přístup k přiměřenému bydlení, sociální izolace, chudoba či sociální vyloučení.

Matějček (1988) uvádí dvě základní funkce rodiny, kterými jsou: zajištění citového zázemí všem svým členům a přípravu dětí pro život ve společnosti. Matějček zde otevírá problematiku nedostatku času na výchovu dětí z důvodu pracovní zahlcenosti a tím tedy vyplývajícím nedostatkem času na péči o dítě.

Dalšími faktory jsou pak ekonomické znevýhodnění, nezaměstnanost, bytová problematika, sociální izolace a problém sociálního vyloučení.

Ekonomické znevýhodnění spojené s nedostatkem materiálních prostředků mají většinou rodiče nízkého sociálního statusu, a to nejen z důvodů nižších příjmů, ale častěji kvůli většímu počtu dětí a méně odpovědnému životnímu stylu.

Nezaměstnanost představuje značné riziko, jelikož nepracující rodič nepřináší do rodinného rozpočtu potřebné finance na provoz domácnosti. Tyto rodiny se pak stávají příjemci sociálních dávek a mnohdy se pohybují na hranici životního minima.

Bytová problematika

Souvisí také s nepříznivou finanční situací a s tím spojenou výší příjmů a lokalitou bydlení.

32 BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4.

Sociální izolace

Nastává při ztrátě sociálních kontaktů, nedostatkem finančních prostředků na zaplacení tzv. volnočasových aktivit.

Problém sociálního vyloučení

Problém sociálního vyloučení bývá často zapříčiněn příslušností k národnostní menšině, neuspokojivým bydlením bez základního vybavení, nedostatečným vzděláním, špatným zdravotním stavem či ztrátou sociálních kontaktů. Dle mnoha odborníků je základní příčinou sociálního vyloučení dlouhodobá nezaměstnanost, která souvisí s komplikacemi při uplatňování některých skupin obyvatel na trhu práce.³³

1.10. Typy služeb poskytovaných rodinám

Služby autoři v současné době odlišují dle následujících kritérií:

- 1) podle délky trvání-dělíme na krizové až dlouhodobé;
- 2) podle prostředí-dělíme na služby poskytované v domově rodiny, v instituci specializované na práci s rodinou, v komunitním centru nebo jinde;
- 3) podle užití metody práce s rodinou-jako poradenství, odborně vedená terapie, svépomocní skupiny nebo jiné;
- 4) někdy i podle toho, co dalo podnět k práci s rodinou-jako například ohrožení dítěte, ohrožení dospělého, rozvodová situace.³⁴

Můžeme si tedy následně identifikovat jednotlivé služby pomoci rodině na:

- ➔ krizové služby, poradenské služby, vzdělávací programy, terapeutické služby, preventivní programy.

Krizové služby jsou poskytovány v situaci ohrožení dítěte či dospělého, ale také v situaci, co se ohrožující člen po dočasném odloučení vrátil zpět do rodiny. Jedná se o krátkodobé služby, které vyžadují rychlé a kvalitní hodnocení rodinné situace profesionálem a také

33 MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.). Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X

34 MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

kompetenci poskytovat krátkodobou efektivní pomoc. Velmi důležité je, aby pracovník poskytujících krizovou pomoc byl také schopen spolupracovat i s dalšími institucemi, včetně policie a soudu. Profesionální pracovníci instituce poskytující krizové služby by měli být dostupní a to každý den. Součástí krizových služeb jsou azylová zařízení pro děti, azyly pro matky s malými dětmi, eventuálně pobyty dětí v profesionálních rodinách. Krizové služby musejí navazovat na terapeutické programy pro jednotlivé dospělé, pro manželské páry, ale i pro celé rodiny.

Poradenské služby jsou služby krátkodobé, které jsou poskytované ve specializovaných institucích, kde má rodina k dispozici tým složený z profesionálů. Pomoc má podobu dohodnutých schůzek, které si rodina sjednává s jedním, případně postupně s více profesionály, kdy řeší akutní problémy rodiny.

Vzdělávací programy jsou služby, které jsou naopak poskytovány dlouhodobě, jejichž cíl je formulován obecně, jako například podpora rodičů v rodičovské roli, udržovat kvalitní vztahy apod. Některé programy jsou přímo nazývány "školy rodičů", probíhají ve školních budovách v odpoledních a večerních hodinách, jindy mají charakter víkendových kurzů či prázdninových soustředění.

Poradenské a vzdělávací programy se mohou někdy kombinovat, a to například v případech, jsou-li poskytovány náhradním rodinám nebo rodinám, ve kterých jsou vychovávány děti s vážnými hendikepy.

Terapeutické služby rozdělujeme na typ svépomocný a typ profesionálně vedený a jejich poskytování může být na úrovni jednotlivců, kteří mají problémy v rodinném soužití, ale také na úrovni celých rodin. Pokud jsou poskytovány jednotlivcům, jsou cílovými skupinami jak "oběti", tak "původci problému". Profesionálně řízená terapie rodiny by měla být podložena smlouvou s vydefinovanou zakázkou neboli cílem terapie. Ne vždy má terapie dosažitelné nastolení harmonie mezi partnery a jako jediné schůdné řešení se ukazuje rozvod. Pak je dobré v takovém případě terapii nadále provázet i rozvodem. Vydefinováním cíle terapie, a to co nejkonkrétnějšího, umožňuje formulovat i kritéria, podle kterých se pak dá poznat, zda je postup efektivní. Všichni účastníci mohou kontrolovat, jak se terapie vyvíjí. Ve smlouvě je také zahrnuta délka terapie. Po ukončení terapie by měl daný pracovník sepsat zprávu o jejím průběhu, která má být následně určena tomu, komu přísluší. Nepostradatelnou zpětnou vazbou pro terapeuta je i hodnocení efektu terapie samotnou rodinou.

Dalším typem přešetření stavu rodiny je katamnestická přešetření stavu rodiny po několika měsících, či letech od skončení terapie.³⁵

Pavla Kodymová a Jana Koláčková v knize Sociální práce v praxi uvádí další sociální služby, které jsou poskytované ve prospěch rodin a jejich členů. Služby mají za úkol pomoci rodičům překonat mimořádně náročnou nebo krizovou situaci, kterou neumějí nebo nemohou vyřešit, ale především ochránit nezletilé dítě. Uvádí dále, že v České Republice existují následující typy těchto služeb:

1) Azylové domy-jsou určeny pro matky s dětmi, které se ocitnou v krizové životní situaci. Cílem je pomoci jim v hledání trvalého řešení jejich problémů a zajištění samostatného života v budoucnu. Tyto ženy často potřebují nejen přístřeší, ale také poskytnutí dalších doprovodných pomoci, jako je psychologická či zdravotní služba a poradenství.

2) Odlehčovací služby (respitní péče) v tomto případě jde převážně o pomoc rodinám, které celoročně pečují o dítě nebo jiného člena s postižením, ve zvládnání této péče. Cílem je umožnit rodičům odpočinout si na určitou dobu od této péče a nabrat nové síly nebo jim jen poskytnout čas na vyřízení osobních záležitostí apod. Služby jsou poskytovány ve formě návštěvy pracovníka v rodině či ve formě krátkodobých pobytů dítěte mimo rodinu, také například doprovázením dítěte do školy. Jedná se o alternativu dlouhodobých pobytových služeb v ústavních zařízeních.

3) Pečovatelská služba pro rodiny s dětmi-cílem této služby je krátkodobě nahradit rodičovskou péči nebo pomoci rodině ve zvládnání péče o dítě. Tato služba se poskytuje rodinám v případě, kdy rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí, nemohou zabezpečit výchovu dětí pro vážné překážky, jako je nemoc, rekonvalescence, lázeňská léčba, úmrtí nebo jiné náhlé odloučení jednoho nebo obou rodičů, nebo také z důvodu trvalého těžkého zdravotního postižení rodičů. Dále se také tato služba poskytuje rodině, ve které se současně narodily tři nebo více dětí, nebo se v rozmezí dvou let opakovaně narodily současně dvě děti. Služba se také poskytuje rodinám, kde rodiče trvale pečují o dítě s těžkým zdravotním postižením a vyžadujícím mimořádnou péči.

4) Poradenství-je služba určená lidem, kteří nejsou schopni bez vnější podpory vyřešit specifickou situaci ve svém životě. Tato podpora je poskytována prostřednictvím rad,

35 MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

zprostředkováním informací o právech, povinnostech a oprávněných zájmech, odkazováním, aktivní pomoci při vyjednávání, zastupováním nebo doprovázením. Cílem služby je nabídnout možnosti řešení a pomoc při jejich realizaci a tím také člověku umožnit, aby byl vlastními silami schopen vyřešit svou životní situaci nebo problém. Poradny dále rozdělujeme dle cílové skupiny, které je pomoc určena, například na přímou pomoc rodině jsou zaměřeny zejména manželské a rodinné poradny. Přímou pomoc rodinám však částečně zajišťují i další typy poraden, jako jsou občanské poradny, viktimologické poradny či pedagogicko-psychologické poradny. Poradenství je poskytováno profesionálními odborníky, jako jsou psychologové a sociální pracovníci, případně také právníci, lékaři, sexuologové, psychiatři a další.

5) Raná péče-tato služba je orientována na celou rodinu s dítětem raného věku, jehož vývoj je ohrožen zdravotním postižením nebo vlivem prostředí. Služby jsou pak zaměřeny na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte. Služba je realizována skrze návštěvy pracovníka agentury v rodině dle dohody s rodiči. Tento pracovník by měl rodičům poskytovat jak odborné, tak i praktické rady, které se týkají péči o dítě a výchovných postupů, psychologickou podporu a případně i další speciální poradenství (například na co má rodina nárok, kam se obrátit se žádostí o sociální dávky apod.). Cílem této služby je předcházet nutnosti umístování dětí do ústavní péče, respektive jejich odebrání z rodiny z důvodu neschopnosti rodičů poskytnout jim potřebnou péči.³⁶

Vedle těchto služeb existují ještě služby, které jsou poskytovány nestátními organizacemi, jakými jsou například občanské sdružení KOM (Klub osamělých maminek), Národní centrum pro rodinu, Mateřská centra aj.³⁷

36 MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.). Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X

37 tamtéž

2. Rodina

V této kapitole se zaměříme na pojem rodina. Definice rodiny, její funkce a také pohled numerické změny přinesl rok 2016 ve vztahu ke sňatečnosti a rozvodovosti. Poté představení krize rodiny na základě vybraných literatur. V této kapitole také představím homoparentální rodiny v naší společnosti.

2.1. Definice rodiny

Rodina je přirozené životní společenství rodičů a dětí vyvíjející se z manželství a současně tvoří buňku lidské společnosti. Soužití rodičů a dětí patří neodmyslitelně k podstatě rodiny.³⁸ Jak uvádí Zdeněk Matějček rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí.³⁹

Definic, popisujících rodinu nalezneme v literatuře mnoho. Vybrané z nich představím v následujících řádcích.

Stanislav Střelec uvádí, že rodinou se rozumí zpravidla malá skupina lidí, která vzniká manželstvím a umožňuje vzájemné soužití mezi oběma manželskými partnery, soužití rodičů a jejich dětí, utváření vztahů mezi příbuznými a vztahů mezi rodinou a společností.⁴⁰

Dle Oldřicha Matouška je to v užším, tradičnějším pojetí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce). V širším pojetí, jež se začíná rozšiřovat v USA a v některých státech Evropské Unie, se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti. V některé fázi svého vývoje rodina sdílí společnou domácnost.⁴¹

38 HÖFFNER, Joseph. Manželství a rodina. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. Ordo socialis. ISBN 80-85959-49-6

39 MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

40 STŘELEČEK, Stanislav. Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-61-3. str.157.

41 MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680.str.177.

Dle Radomíra Havlíka by měla být rodina pro jedince jako primární skupina především emocionálního zázemí, pilířem bezpečí a jistoty, stimulace, podnětů a uznání, místem elementárních zkušeností a základnou pro vstup do společnosti.⁴²

Ivo Možný rodinu popisuje jako sociální zařízení, jehož primárním účelem je vytvářet soukromý prostor, stíněný proti vířícímu a nepřehlednému veřejnému světu. Poskytuje ochranu svým členům, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a vyrovnává změny ve svém okolí. Svou stabilitou rodina umožňuje dynamiku a pokrok, jelikož brání společenský systém před chaosem a zhroucením.⁴³

2.2. Funkce rodiny

Matějček hovoří ve vztahu k rodině o plnění potřeb. Ve vztahu k dítěti jde především o potřebu ochránit dítě, starat se o ně, vychovávat je a vzdělávat. Tato potřeba se mění na potřebu životní.⁴⁴

Oldřich Matoušek jako soudobé funkce rodiny považuje výchovu dětí a emocionální podporu.⁴⁵

Jako sociální funkce rodiny vytyčuje Radovan Havlík následující:

- Biologická a reprodukční funkce (včetně funkce ochranné).
- Emocionální funkce a tvorba domova.
- Ekonomická funkce.
- Socializační a výchovná funkce.⁴⁶

42 HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. Sociologie výchovy a školy. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-327-7.

43 MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9.str.13.

44 MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

45 MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680.str.177.

46 HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. Sociologie výchovy a školy. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-327-7.

Stanislav Střelec popisuje funkce rodiny, jako úkoly, které rodina plní nejen vůči svým příslušníkům, ale i vůči společnosti. Mezi základní funkce rodiny jsou pak považovány funkce ekonomicko-zabezpečovací, biologicko-reprodukční, výchovná a funkce odpočinku a regenerace tělesných a duševních sil.⁴⁷

- 1) Ekonomicko-zabezpečovací funkce – má několik aspektů, jejichž podstata spočívá v začlenění rodinných příslušníků do výrobní nebo nevýrobní sféry v určitých profesích, v místech s určitými nároky na pracovní síly, jejich kvalifikaci a podobně. Rodina je také určitou jednotkou mikroekonomického rozhodování, která má k dispozici určité finanční a materiální prostředky, které využívá, investuje, ukládá a tím více či méně přispívá ke stabilitě ekonomického systému společnosti. Podstatná část odpovědnosti za zabezpečení materiálních podmínek pro zdravý a plnohodnotný vývoj dětí spočívá na rodičích.
- 2) Biologicko-reprodukční funkce-děti jsou pokračováním života, rodiny a společnosti a v obdobích, ve kterých měla silné ekonomické postavení výrobní činnost řemeslnických a rolnických rodin, znamenaly děti zpravidla kontinuitu rodinného života. Mezi další stránku biologicko-reprodukční funkce považuje Střelec fakt, že manželství je institucí pro společensky uznávaný sexuální styk. Do rozporu se pak dostávají různé pohledy na tuto věc, například v sociologické literatuře jsou názory takové, které vidí v sexuálním a rodičovském instinktu podstatu existence rodiny a biologická stránka života je považována za determinující. Naopak proti těmto teoriím je stavěno konstatování, že na existenci a vývojové formy rodiny měly rozhodující vliv ekonomické vztahy.
- 3) Odpočinek a regenerace tělesných a duševních sil-jejichž akcent v dnešní době čím dál tím více v současné společnosti narůstá. Příčiny těchto změn vidí Střelec e změnách způsobu života členů rodiny ovlivněných například změnami ve vlastnických vztazích, posuny v hodnotových orientacích, invazí technických prostředků do života rodiny, možnostmi, jak naložit se svým volným časem atd. Dodává, že děti hledají a nacházejí, v některých věkových obdobích, ono prostředí popisované jako regenerace sil, spíše mimo rámec rodiny.
- 4) Rodina jako výchovný činitel-ve vyspělých společnostech má rodina hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí. Tato odpovědnost vychází z kulturních a

47 STŘELEEC, Stanislav. Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-61-3.str.157.

historických tradic života společnosti a je zakotvena v jejích právních a mravních normách.

- 5) V životě rodiny se pak po zbytek života promítají v pozitivních i negativním smyslu celkové dlouhodobé důsledky výchovy jejich dětí. Od jistého věku dítěte je rodina odkázána a spoluprací s jinými specializovanými institucemi, jakými je například škola. Škola i ostatní výchovné instituce odpovídají vždy jen za dílčí oblast výchovy.

48

Rodina, jako výchovný činitel, je charakterizována následujícíce:

- ➔ Rodiče jsou nejdůležitějšími vychovateli, všichni ostatní vychovatelé mohou pouze doplňovat to, čeho ve výchově dosáhli rodiče;
- ➔ Čas, který věnují rodiče výchově svých dětí, není hodnota, která bude kladně působit sama o sobě, ale působení této hodnoty závisí od mnohých činitelů kulturní, morální a pedagogické povahy;
- ➔ Rodiče nejsou odpovědní jen za výchovu svých dětí v rodinném prostředí, ale za jejich výchovu vůbec;
- ➔ Nejdůležitějším předpokladem úspěšné rodinné výchovy je dobrý společný životní způsob rodičů a dětí;
- ➔ Dobrou výchovu ve volném čase tvoří v podstatě organizace hodnotných příležitostí pro kontakty, zážitky a činnosti dětí a za tuto organizaci nese v první řadě odpovědnost rodina;⁴⁹
- ➔ Nepřímá výchova je v případě rodiny a dalších institucí, zejména institucí pro výchovu ve volném čase, zpravidla důležitější než výchova přímá, nepřímo vychovávat znamená vytvořit dětem příznivé podmínky, což znamená takové, ve kterých získané zkušenosti umožní utváření vlastnosti mravného, pilného a schopného člověka.⁵⁰

48 STŘELEČ, Stanislav. Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-61-3. str.157-158.

49 STŘELEČ, Stanislav. Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-61-3. str.158.

50 Brezinka in STŘELEČ, Stanislav. Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-61-3. str. 158.

2.3. Rodina v číslech

Krise rodiny, jako společnosti je jasně spjatá i se statistickými údaji, které popisují její vývoj ve společnosti z numerologického hlediska. Výběr dat jsem zvolila co nejaktuálnější, tedy data Českého statistického úřadu z prvního až čtvrtého čtvrtletí z roku 2016.

Zaměřila jsem se kategorií zabývající se uzavřením sňatků v roce 2016. Na území České Republiky se za rok 2016 uzavřelo 50 768 manželství. Se zaměřením se na uzavření sňatku dle jeho místa, se nejvíce sňatků uzavřelo v regionu Jihovýchodních Čech.⁵¹

Naopak k ukončení manželství rozvodem došlo v České Republice 24 996. S ohledem na regionální zaměření se nejvíce rozvodů uskutečnilo opět v Jihovýchodních Čechách.⁵²

Z toho statistického údaje tedy vyplývá, že polovina manželství končí v České Republice rozvodem. Z poradenské zkušenosti Heleny Franke, která se mimo jiné zabývá v soukromé praxi rodinami nebo páry, které hledají podporu v řešení náročných životních situacích, vyplývá, že mnoho rodičů přichází s rozporuplnými emoci nad zvládání nároků, které jejich role přináší. Nejedná se pouze o roli rodičovské a partnerské, tedy být dobrým otcem/matkou či partnerem/partnerkou, ale často jde o hledání optimální rovnováhy obou rolí, o balancování a podporování synergie a uvědomování si rivality, která se v bohaté rodinné síti objevuje. Jde tedy o obavy ze zvládání rodičovské a partnerské role. O těchto obavách svědčí i statistiky, z kterých vyplývá, že 50 % manželství v ČR končí rozvodem. Franke uvádí, že toto číslo je pravděpodobně ještě větší, jelikož mnoho párů nežije v manželském svazku, a proto jsou jejich rozchody statisticky nezaznamenatelné.⁵³

51 ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Tab. Sňatky podle regionů soudržnosti, krajů a okresů. Český statistický úřad [online]. 22.03.2017, [cit. 2017-03-22]. Dostupné z:

(https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?_afPfm=VYSTUP&_afPfm=VYSTUP-objekt&pvo=DEMD130062-4-1&z=T&f=TABULKA&katalog=30845&c=v3~11__RP2016QP4)

52 ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Tab. Rozvody podle regionů soudržnosti, krajů a okresů. Český statistický úřad [online]. 22.03.2017, [cit. 2017-03-22]. Dostupné z:

(https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?_afPfm=VYSTUP&_afPfm=VYSTUP-objekt&pvo=DEMD130062-5-1&z=T&f=TABULKA&katalog=30845&c=v3~11__RP2016QP4)

53 KOLAŘÍK, Marek, ed. XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství - synergie a konkurence: sborník příspěvků .. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5035-3. str.13-26.

2.4. Krize rodiny

V současné době se v takřka celém západním světě velmi často diskutuje a skloňuje téma krize rodiny. Nejprve se podíváme, co znamená pojem krize. Krize vychází z řeckého slovesa *krino*, což znamená vybírat/ posuzovat/ měřit mezi dvěma opačnými variantami. Nejčastější využití tohoto slova bylo v řeckém slova smyslu pojetí vojevůdců jako zásadní rozhodnutí a význam v bitvě, kdy znamenalo vítězství, či porážku a smrt. Jan Gregor ve svém příspěvku uvádí a podotýká, že v dnešní velmi rychle měnící se době jsme vystaveni obecně rozhodování velmi často. V kontextu pojetí rodiny se to týká také rozhodování o rodině a také její budoucnosti. Rodina a institut rodiny, který je již po dlouhá staletí ve společnosti ustálen a bez něhož by vlastně společnost nemohla existovat se v současné době nachází v krizi. Krize je zapříčiněna mnoha faktory, mezi které patří například ideologie genderu a rodinná politika. Ideologie genderu, kterou Gregor chápe jako jeden z faktorů zapříčiňujících vznik krize, se dostává do popředí společenské diskuse v průběhu druhé poloviny dvacátého století, a jejímž esenciálním cílem je redefinice rodiny. Opírá se zde o Foucalta, kdy tvrdí, že gender je produkt postmodernismu, jehož základním východiskem je přesvědčení, že naše poznání reality není nikdy svou povahou objektivní, ale že jde o lidský výtvar. Na to navazuje s faktem, že pokud si představíme muže a ženu a jejich charakteristiky, docházíme k závěru, že jde o pouhé kulturní produkty.⁵⁴

Krize rodiny je zmiňována již od první světové války, kdy postihla rodiny ve velké míře. Jedním z hlavních příčin krize rodiny za první světové války byla nepřítomnost končící až smrtí mužů. Státisíce ovdovělých žen musely tak vychovávat sirotky bez otců. Ovdovělé ženy můžeme rozdělit do dvou kategorií, a to na ženy v černém, které musely vychovávat sirotky bez otců a na vdovy v bílém, které se kvůli nedostatku mužů nemohly nikdy vdát. Největší ztráty této války jsou miliony chybějících dětí, které se v oněch čtyřech letech nenarodily, což znatelně změnilo a poznamenalo věkovou pyramidu.⁵⁵

Druhým takovýmto hybatelem dějin a příčinou krize rodiny byla druhá světová válka. Ta zasáhla všechny evropské rodiny demograficky napříč Evropou, a to od Atlantiku až po Ural a od polárního kruhu po břehy Středozemního moře. Opět největším a nejznatelnějším

54 Mezinárodní den rodiny 2014: rodina v 21. století: vyhlídky, problémy, řešení: sborník projevů z evropské konference pořádané dne 14. října 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Přeložil Iveta VALIDŽIČOVÁ. Praha: Ideál, 2015. ISBN 978-80-86995-29-8.

55 SULLEROT, Evelyne. Krize rodiny. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-647-3.

faktorem krize rodiny byl, stejně tak jako za první světové války, úbytek mužů. Miliony mužů musely odejít, byly deportovány do koncentračních a pracovních táborů, strávily léta v zajetí, utrpěly zranění nebo zahynuly. Deportováni byli starci, ženy i děti, umíraly v plynových komorách, byli zabíjeni bombami či po milionech přesídlování. Došlo k vraždění a vyvražďování celých židovských nebo cikánských rodin. K vyhlazení polských rodin několika generací a k rozbití, roztržení či vyhlazení rodin slovanských, protestantských či rodin jakéhokoliv vyznání, ať už politického, či náboženského.⁵⁶

Radomír Havlík uvádí, že „krizové“ stavy rodina již zažila v průběhu dějin v různých zemích a kulturách. Dnešní krizi přesněji pojímá jako krizi manželské rodiny.⁵⁷

Můžeme tedy říci, že po celá léta nemohla evropská rodina rozhodovat o svém osudu, nýbrž se musela jen podrobovat událostem, které ji přesahovaly.⁵⁸

Rodina tedy v kontextu společenských změn se postupně transformovala. Připomenutím si historického kontextu, kterým rodina procházela a kterým se rodina vyvíjela nám pomůže pochopit problémy, ve kterých se nachází či s nimi bojuje nyní. K tomuto popisu jsem si vybrala příspěvek Heleny Franke z 13. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství. Poradenství a rodičovství-synergie a konkurence s názvem Rodičovství-Partnerství a mezníky ve vývoji dětí.⁵⁹

Pro popis proměny rodiny vycházela Franke z prací sociologů rodiny, Francois de Synglieho a Oldřicha Matouška. Z historického vývoje proměn rodiny považuje pak Franke za klíčové následující prvky:

- 1) Rozpad rodiny jako hospodářské jednotky vlivem postupné industrializace;
- 2) Zavedení povinné školní docházky;
- 3) Transformaci materiálního kapitálu na kapitál kulturní;
- 4) Dominanci vztahově-afektivní roviny v rodině;

56 SULLEROT, Evelyne. Krize rodiny. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-647-3.

57 HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. Sociologie výchovy a školy. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-327-7. str.68.

58 SULLEROT, Evelyne. Krize rodiny. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-647-3.

59 KOLAŘÍK, Marek, ed. XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství - synergie a konkurence: sborník příspěvků .. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5035-3. str.13-26.

5) Akcent na individualizaci jednotlivých členů rodiny.⁶⁰

Rozpad rodiny jako hospodářské jednotky vlivem postupné industrializace. Opět se nejprve vracíme do středověku, kde bylo soužití širších rodin běžné. Výchova v této oblasti byla formována prostřednictvím principu „přímé učení“ a to v rámci vlastní rodiny i mimo ni.

Jak podotýká Matoušek, dětství v takovéto rodině mělo krátké trvání, cca do osmi let věku.⁶¹ Rodina zde, jako samostatná hospodářská jednotka kladla důraz na pracovní síly a majetek. Typickým, v tomto kontextu, byla necitelnost vůči nenarozeným či čerstvě narozeným dětem. Rodina této doby byla „nejen společenskou jednotkou, ale je i jednotkou výrobní a institucí výchovnou“.⁶²

S novověkem přichází postupné zmenšování rodin. Do popředí se ze strany státu dostal velký zájem o rodinu. Kritizováno bylo odkládání dětí do nalezinců, či jejich posílání do učení do cizích rodin.

Můžeme zde tedy pozorovat jistou změnu, co se týče akcentu na děti, kdy nejprve byl tento akcent značně otupělý a necitelný, v novověku se začínají ozývat jisté hlasy volající po ochraně takovýchto dětí a zároveň i protestná vyjádření vůči odchodu dětí do učení do cizích rodin. Dochází tedy ke změně funkce rodiny, kdy v minulosti rodina plnila jak funkci výrobní, tak výchovnou.

S postupným rozvojem industrializace se dramaticky projevovaly změny rodiny v revolučním prostředí Francie v 18. století. V popředí stál hlas hnutí za ženskou emancipaci a rodiny se začaly postupně vyprazdňovat. Kromě zrovnoprávnění byla požadována i svobodná volba partnera na základě citové náklonosti. Na lásku mezi manželi se do té doby pohlíželo jako na něco nepatřičného a citové potřeby jejích členů byly podřízeny hospodářským zájmům.

Matoušek se k tomuto názoru přiklání a dodává, že rodina nepochybně spočívá na manželství, avšak dnešní manželství se více než kdy dříve zakládají na lásce, či na tom, co mladí lidé za lásku pokládají. Může se jednat o citovou blízkost, vzájemnou důvěru a

60 KOLAŘÍK, Marek, ed. XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství - synergie a konkurence: sborník příspěvků .. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5035-3. st.13-26.

61 MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

62 Tamtéž, str.27

sympatie, zalíbení jednoho v druhém, vzájemná oddanost a někdy také jen sexuální přitažlivost a iluze o společné budoucnosti. V dnešní době se tedy naplnil romantický ideál, kdy se lidé žení a vdávají z lásky.⁶³

Od 19. století se však pohled na citový základ začal měnit pod vlivem romantismu a postupnému zesvětšování společnosti. Rodina se tedy postupem času uzavírala a zmenšovala a její vztahy se intimizovaly. Silící požadavky na ženskou emancipaci v sobě přinesly v novověké industrializaci i změny v podobě změny práce. Ženy přecházely z práce v rodinách do továren a obyvatelstvo se soustřeďovalo do měst. Docházelo k devalvaci ženské práce, která neměla na trhu práce žádnou hodnotu.

Další zlomový bod 30. let 20. století vyšel s příchodem zavedení povinné školní docházky, která dítě vytrhla dítě z rodiny, ale zároveň dochází ke změně pohledu rodičů na děti, kterých si pod tímto vlivem začali více všímat a s tím se i rozvinul jiný a nový vztah mezi rodiči a dětmi. Do popředí se dostává pojem vývojová specifika dítěte a jeho odlišnosti od dospělých. Dítě je hodnoceno samo za sebe a do popředí zájmu rodiny se dostává školní docházka spojená s úspěchy a neúspěchy. Škola samotná ovlivňuje pojetí vývoje. Dokonce období školní docházky je nazýváno „chráněným“ obdobím dětství. S prodlužováním vzdělávání a doby školní docházky se prodlužuje i doba tohoto „hájeného“ dětství, čímž tento fenomén velmi ovlivňuje pojetí dětství a jeho vývojových fázích, jakým je například prodlužování dospívání do vyšších let a s tím související i odklad zakládání rodičovství a rodin. Nesoulad mezi sociální a biologickou dospělostí je jedním z důvodů problémů dnešních párů a rodin. Tento posun je zaznamenám i v tzv. krizi středního věku, kdy ji lidé v dnešní době potkávají v situaci, kdy mají ještě malé děti. Zatímco generace jejich rodičů měli ve čtyřiceti letech již děti dospělé a odrostlé, dnešní čtyřicátníci teprve zakládají rodiny nebo jejich děti stále navštěvují základní školu. V tomto kontextu upozorňuje Franke, že nižší věk dětí v tomto období věku rodičů může znamenat, v době případného rozchodu, více rizik.⁶⁴

Transformace materiálního kapitálu na kapitál kulturní znamená i přeměnu tzv. mezigenerační transmise neboli dědictví předávaného rodinou. Dominantní úlohu ve společnosti přebíral školní kapitál a kulturní transmise. Šlo o sociální reprodukci s cílem

63 MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

64 KOLAŘÍK, Marek, ed. XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství - synergie a konkurence: sborník příspěvků .. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5035-3. st.13-26.

udržení či zlepšení statutu rodiny v sociálním prostoru. Naplňování školního kapitálu probíhá získáváním různých osvědčení formou vysvědčení a diplomů získávaných ve škole a rodiče do něj zasahují prostřednictvím vhodné volby školy a různými drobnými intervencemi zasahují i chod školy.

Vztahově-afektivní rovina souvisí s odchodem členů rodiny čímž se vytváří uzavřenější a intimnější rodinný prostor. Pozornost se obrací na vzájemné kvalitní vztahy mezi členy rodiny a namísto vztahů pramenících z věcí se vytvářejí vztahy k osobám, jako vztah k matce, k otci, k dětem. Význam vztahů roste a vztahy samotné začínají být dominantou moderní rodiny. S akcentací na důležitost vztahů Franke podotýká, že právě vztahy se svou neobjektivní podstatou mohou znamenat pro členy rodiny, školu i psychology interpretační potíže. Rodina nabízí stabilní, neměnné a pevné místo. Rodina pak nabízí prostor, který jedinci poskytuje příležitost být autentický, spontánní a přirozený. Ve vztahu k dětem je cílem výchovného zájmu rodičů zaměření se na rozvoj dětské osobnosti. Neobjektivnost vztahů a důraz na ideál spokojenosti však činí hlavní roli rodiny velmi křehkým zbožím.⁶⁵ Na to navazuje Matějček a dodává, že romantická láska je pouto krásné, vzácné, ušlechtilé, ale kupodivu jemné a křehké. Mnoho manželství založených na lásce se bez lásky poměrně brzy rozpadá. To pak může velmi znatelně ovlivnit zdravý vývoj osobnosti dětí, který se zakládá právě v době, kdy jsou děti ještě malé.⁶⁶

Akcent na individualizaci jednotlivých členů rodiny spočívalo ve zdůrazňování jednotlivých členů rodiny a jejich autonomie. To spočívalo převážně v zaměření se na osobní vztahy v rodině a zúžení rodiny. Zúžení rodiny ve smyslu menšího počtu potomků a zároveň odpoutání se od příbuzných. Franke v tomto kontextu zmiňuje pojem tzv. náhradních rodin, kterými se stávají zaměstnání, společnosti lidí stejné profese, kde rodinní příslušníci tráví čím dál tím více času. Dochází ke zmenšování a k zužování rodiny, ale zároveň dochází k zvětšování sociálního prostředí, kterým se každý jedinec obklopuje a je s ním v bezprostředním vztahu. Do popředí se dostávají osobní touhy a potřeby jedince jako individua, kdy Franke dodává, že autonomní rozvoj je prioritou dnešní doby. Individuální zájmy a odlišnosti jednotlivých členů rodiny jsou v popředí dnešní rodiny. Prosazování

65 KOLAŘÍK, Marek, ed. XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství - synergie a konkurence: sborník příspěvků .. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5035-3. str.13-26.

66 MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

individuálních zájmů nad zájem rodiny je stále více sílícím trendem dnešní doby. Individualismus a autonomie jednotlivce je novým prvkem, který se také stále více posiluje a rozmáhá. Paradigmatem dnešní společnosti již není rozvoj rodiny, ale rozvoj osobnosti jednotlivých členů rodiny především jejich individuálních odlišností. Individuální odlišnosti jednotlivých členů rodiny jsou neustále rozvíjeny a upevňovány. Napojení a společné sdílení času členy rodiny jsou narušeny i zásahy vnějšího světa, jakými jsou například i moderní technologie. Prožívání a trávení intimních chvil členů rodiny, jakými jsou psaní domácích úkolů nebo čas společného jídla jsou narušovány odpovídáním na pracovním mailu či děním na sociálních sítích. Z přehledu historických změn rodiny docházíme k poznání, že hlavní funkcí rodiny se stalo vzájemné uspokojování základních psychických potřeb rodičů a dětí.

Zvýšený akcent na rovinu vztahů, vně rodiny i mimo ji, a individualismus zvyšuje citlivost a nároky jednotlivých členů rodiny na synchronizaci uspokojování těchto potřeb. Touto skutečností se vzájemné vztahy vystavují ohrožení a stávají se zranitelnými. Zvyšující se počet svobodně žijících lidí soustředících se na svou kariéru tzv. singles, snižováním porodnosti a sňatečnosti, a naopak zvyšování rozvodovosti je toto důkazem.⁶⁷

O transformaci evropských společností k individualizaci hovoří i Možný. Možný sekundárně citující z Edwarda Shortera, uvádí pojem *postmoderní rodina*, jejíž identifikátory jsou:

- 1) Hodnotová diskontinuita mezi rodiči a dětmi, plynoucí z větší hodnotové závislosti dětí na masmédiích nežli na rodičích.
- 2) Latentní nestabilita v párovém životě, jež se odráží ve vzestupu rozvodovosti a nesezdaného soužití.
- 3) Systematická demolice konceptu rodinného hnízda nukleární rodiny v nové liberalizaci změn.⁶⁸

2.5. Homoparentální rodiny

Homoparentální rodina je založena na partnerství stejnopohlavních párů.

67 KOLAŘÍK, Marek, ed. XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství - synergie a konkurence: sborník příspěvků .. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5035-3. str.13-26.

68 Shorter in MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9. str. 201.

Jelikož považuji homoparentální rodiny jako kontroverzní téma, které hýbe a pozměňuje hranice tradiční rodiny v dnešní společnosti a zároveň je to jeden ze zkoumaných bodů v rámci cíle diplomové práce, v podkapitole Homoparentální rodiny popíšu názor na tuto tematiku z pohledu českých publikací. První z nich je publikace od Pavlíny Janošové, další dvě jsou příspěvky z 13. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství. Partnerství a rodičovství-synergie a konkurence.

Možný tyto změny popisuje jako třetí sexuální revoluci z šedesátých a sedmdesátých let 20. století, kdy se vedle vzestupu sekularizace, vzrůstu sociálního zabezpečení, životní úrovně a vzdělanosti žen a jejich ekonomické nezávislosti emancipace žen rozmohly i antikoncepční prostředky. To připisovala této revoluci radikální odmítnutí monopolu manželství na sex, který se pro mnohé stal v sekularizované společnosti, novým náboženstvím. Tato revoluce s sebou, kromě výše zmíněných, přinesla i autonomní rozhodování o mateřství, možnosti umělého přerušování těhotenství, či experimentování s novými formami sexuálních vztahů a legitimizaci homosexuality.⁶⁹

Oldřich Matoušek popisuje homosexualitu jako zaměření sexuality na lidi stejného pohlaví. Rozděluje homosexualitu na egodystonickou, pro kterou platí, že s ní nositel není ztotožněn a na egosyntonickou, s níž naopak nositel je vyrovnán. Egosyntonická homosexualita již dnes není považována za duševní poruchu ani za sexuální deviaci. Uvádí, že homosexuální orientace nemusí být ve vztahu se sexuálním chováním. Na vznik homosexuální orientace působí dědičnost, neuroendokrinní vlivy během nitroděložního vývoje a také vztahy v prostředí, ve kterém dítě v prvních letech od narození vyrůstá. V euroamerické tradici kolísal postoj společnosti k homosexualitě od tolerance v antice až po striktně odmítavý křesťanský postoj, kterým se vyznačoval převážně středověk a počátek novověku. Od 19. století byla homosexualita považována za medicínský problém, ale zároveň se od této doby datují první snahy o její legitimizaci a o emancipaci homosexuálně orientovaných lidí. To se povedlo až na konci 20. století, a to pouze v některých zemích, jako například v některých skandinávských zemích, kde od osmdesátých let 20. století zavádí registrované partnerství. Od šedesátých let 20. století přestává být homosexuální chování trestné. Problematika působení homosexuálních lidí v soudobé společnosti je stigmatizující a je dodnes možné lidi

69 MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9.str.120.

s homosexuální orientací za znevýhodněnou skupinu, která se organizovaně musí domáhat svých práv.⁷⁰

Myslím si, že problematika homoparentálních rodin nabývá na aktualitě a po celém světě je centrem diskuzí. Gary J. Gates uvádí, že ve Spojených Státech Amerických přibližně 200 000 dětí mladších 18 ti let vyrůstá a je vychováváno stejnopohlavními páry. Kdy populace sezdaných stejnopohlavních párů se během jednoho roku zdvojnásobila či dokonce ztrojnásobila.⁷¹

Je tedy nutné tyto počínající formy rodiny brát v potaz a začít s nimi pracovat a věnovat se jim, jelikož i v nich vyrůstají děti, které jsou pro budoucnost naší společnosti velmi důležité.

Z níže popsaných vzorků je cílem seznámit a popsat strukturu těchto rodin a jejich fungování a jejich problematiku v dnešní společnosti.

2.5.1. Homosexualita v názorech současné společnosti, Pavlína Janošová

Téma homosexuality a s tím spojené názory české společnosti na homosexualitu otevřela na počátku druhého tisíciletí Pavlína Janošová.⁷²

Uvádí, že větší možnost porodit a vychovat potomka mají lesbické ženy na rozdíl od gayů. Podotýká, že v minulosti pocházela téměř většina dětí lesbických z rozpadlých manželství. Ženy, které touží po vlastním dítěti se častěji rozhodují pro dítě prostřednictvím donora a například v USA mohou i svobodné ženy žádat o umělé oplodnění s využitím spermobanky. Někdy je realitou i možnost, kdy stejnopohlavní homosexuální páry hledají pár opačného pohlaví s podobnou touhou, a pak je dítě vychováváno, či spolu-vychováváno čtyřmi dospělými lidmi. Na obranu těchto jaksi zvláštních variací soužití i výchovy dětí vystupuje Janošová s názorem, že tito lidé jsou většinou pro rodičovství osobnostně zralí, připraveni jak citově, tak finančně i existenčně, což, jak uvádí Janošová, je pro dítě lepším začátkem

70 MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680.str.70.

71 GATES, Gary J. *Marriage and Family: LGBT Individuals and Same-Sex Couples* [online]. [cit. 2017-05-03]. Dostupné z: <http://www.princeton.edu/futureofchildren/publications/docs/MarriageandFamily.pdf>

72 JANOŠOVÁ, Pavlína. Homosexualita v názorech současné společnosti. V Praze: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-954-5.

života než četná neplánovaná mladá manželství, která jsou uzavíraná narychlo právě z důvodu těhotenství.⁷³

Obecně platí zásada, že pro výchovu jsou lepší dva, které se o dítě starají než pouze jeden. Za největší riziko nepovažuje Janošová nesprávné výchovné vlivy vycházející a priori z nízké kvality stejnopohlavních opatrovníků, ale možnost vzniku psychických obtíží dítěte v důsledku stigmatizace jeho rodinného prostředí. Uvádí, že kdyby si dítě mohlo vybrat, kde se chce narodit, jistě by si vybralo úplnou a ideální rodinu s mámou a tátou. Pravděpodobně však i dvě ženy mohou rozumět synovi, stejně tak, jako existují muži, kteří úspěšně zvládají roli mateřskou a naopak. Janošová uvádí, že děti potřebují především chápajícího a milujícího člověka, který s nimi dlouhodobě či celoživotně počítá. Pokud jim pak nikdo z dospělých sám v sobě takového člověka neposkytne, dostávají se do daleko závažnějších problémů, než jaké by vyvolala jejich eventuální rodová či sexuální netypická orientace. Hlavní roli zde tedy hraje míra tolerance společnosti, neboť nelze opominout paradox, že hlavní nebezpečí nepředstavuje pro dítě samotná výchova homosexuální dvojicí, ale právě ta část naší společnosti, která své zamítavé stanovisko k výchově dětí těmito páry obhajuje starostlivostí o zájmy dítěte.⁷⁴

Legalizace partnerského soužití s sebou, dle Janošové, přináší následující výhody: prohloubení lidských práv jedince; krok ke zrovnoprávnění sociální menšiny homosexuálních párů a zlepšení jejich společenského přijetí; stabilizaci zaregistrovaných párů; zlepšení postavení jedince v oblasti ekonomie, v otázkách daňových a právních dědictví, vzájemné vyživovací povinnosti, společný majetek, společné užívání bytu, atd.; snížení kriminality; snížení stigmatizace; obohacení společnosti o novou formu způsobu života, pro homosexuální minoritu humánnějšího a důstojnějšího.⁷⁵

2.5.2. 13. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství

Tématem homoparentální rodiny se zabývala i 13. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství. Partnerství a rodičovství-synergie a konkurence. Účastníky konference bylo mnoho autorů, jejichž výstupy směřovali jak k otázce homosexuality, tak i k partnerskému soužití, poradenství či rodičovství.

73 JANOŠOVÁ, Pavlína. Homosexualita v názorech současné společnosti. V Praze: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-954-5.

74 tamtéž

75 tamtéž

Homoparentalita a netradiční rodiny

K popsání této problematiky jsem si zvolila příspěvek s názvem „Homoparentalita a netradiční rodiny“-výstup z kulatého stolu, na kterém se podíleli autoři Helena Franke, Pavel Pokorný, Martina Porkertová, Ivana Velčovská a Jiří Procházka.⁷⁶

V úvodní části autoři zmiňují postavení dnešní rodiny, kdy se zmiňují o tom, že chybí předem daný vzor či model, který byl určoval, co je to rodina, mateřství, otcovství a jaké role má kdo zakládat. Podotýkají, že fakt, kdy manželství závisí pouze na emocích a na dohodě mezi partnery ho činí právě tolik zranitelným, nestabilním a zrušitelným. Rodina, v dnešní individualizované společnosti, ztrácí své složení a dnešní nukleární rodina tvořená biologickými rodiči a jejich dětmi, kdy otec je živitel rodiny a matka pečuje o domácnost není záležitostí až tak velmi starou, jelikož její počátek se datuje do 19. století. Autoři, opírající se o mezinárodně uznávanou profesorku v problematice rodiny Susane Golobok, uvádí k revizi stávajícího uspořádání, že legislativní změny, které podporují pozitivní rodinné vztahy, bez ohledu na to, jaké uspořádání má rodina, jsou v nejlepším zájmu dítěte.

Za důležité a zásadní pro práci s netradičními rodina pokládají autoři, na základě svých poradenských praxích za důležité, aby se tyto rodiny nebály vyhledat odbornou pomoc. Považují důležité pracovat na otázkách typu, jaký mediální obraz nabízí pracoviště laické veřejnosti? Jak se prezentujeme? Jaké výslovné hodnoty uvádíme do čekárny, či na web. Jak se netradiční rodiny dozví, že jsme jim otevřeni? Jakou roli máme v rámci v rámci společenské a oborové změny?

Homoparentalita z pohledu gay-lesbické komunity

Dalším příspěvkem vztahujícím se na tuto problematiku byl příspěvek autorů Radky Hájkové a Marka Kolaříka s názvem „Homoparentalita z pohledu gay-lesbické komunity“.⁷⁷

Cílem příspěvku těchto autorů bylo poskytnout a zprostředkovat veřejnosti pohled co možná největší části gay a lesbické komunity na problematiku rodičovství stejnopohlavních párů. Výzkum tohoto pohledu byl vytvořen z celkem 408 respondentů a výsledky tohoto bádání považují autoři za nosné informace, které se dají využít v poradenských praxích, také jako podklady pro argumentaci při úpravách zákona, a především k přiblížení tohoto kontroverzního tématu majoritní společnosti a tím pádem napomoci i ke změně

⁷⁶ KOLAŘÍK, Marek, ed. XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství - synergie a konkurence: sborník příspěvků .. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5035-3. str.52-55.

⁷⁷tamtéž. str.27-36.

společenských postojů. Hlavní důraz kladou na uvědomění si, že přes všechny argumenty, předsudky, strachy a různá legitimní opatření, gay a lesbické rodiny existují a my bychom se s tímto faktem měli naučit žít a pracovat.

Hájková s Kolaříkem uvádí, že existuje mnoho označení pro pojmenování rodin gayů a leseb. Z množství pojmů jako například stejnopohlavní, homosexuální, gay-lesbické atd., se zdá být nejvhodnější pojem právě homoparentální, jelikož homosexuální orientaci v rodině mají pouze rodiče, nikoliv jejich děti. Přesný počet takovýchto homoparentálních rodin v České Republice není zdát, jelikož to není součástí žádných statistických šetření. Uvádí však, že je jisté, že v homoparentálních rodinách vyrůstají a jsou vychovávány stovky dětí. Je však faktem, že většina těchto stejnopohlavních rodin je tvořena párem dvou žen. Se zaměřením na lesbické rodiny vytyčují dva pojmy, kterými jsou nevlastní matka a sociální matka. Nevlastní matkou se rozumí partnerka ženy, která má dítě z předchozího vztahu. Sociální matka, což je partnerka, která si plánovaně pořídila dítě s biologickou matkou. Terminologie typů těchto rodin se dělí na dva typy. Smíšené lesbické rodiny, kterými jsou rodiny, kdy si do vztahu jedna nebo obě partnerky přináší dítě z předchozího heterosexuálního partnerství. Druhým typem jsou plánové lesbické rodiny, kdy si ženy pořídí dítě až když jsou spolu ve vztahu a dítě je oběma plánované a chtěné.

Jelikož práce byla strukturována formou výzkumu, nosnými výchozími body jsou proto informace z něj vycházející. V rámci jejich výsledků dochází například ke zjištění, že 24 ze 30 dotázaných gay mužů touží po dítěti, což popírá předsudek, že gay muži nechtějí být rodiči. Mnoho stejnopohlavních párů touží po dítěti a chtějí jej vychovávat ve stejnopohlavním svazku, i když v nich tento fakt vyvolává obavy. V případě pořízení si dítěte byl jmenován nejčastěji strach ze šikany a nepřijetí dítěte školním kolektivem a obava, že dítěti může chybět vzor jednoho z rodičů, tu je ale dle respondentů možno nahradit jiným členem rodiny či autoritou. Mínění veřejnosti na pohled homosexuality a otázek s tím spojených, je nejvíce ovlivňováno církví, médií a politickým děním. Mediální vliv je vnímán jako jeden z nejvýznamnějších činitelů, prostřednictvím kterého je možno měnit pohled společnosti. Pro změnu pohledu společnosti výsledky uvádí také možnost působení programů primární prevence ve školách či ve veřejných diskuzích.⁷⁸

78 KOLAŘÍK, Marek, ed. XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství - synergie a konkurence: sborník příspěvků .. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5035-3. str.27-36.

3. Klasické teorie rodiny

Pro popis klasických teorií rodiny vycházím z knihy Iva Možného *Rodina a společnost*.⁷⁹ Jednotlivé popisy různých společenských období nám ukazují pohled na rodinu a její postupný rozvoj v důsledku rozvoje společnosti a společenských událostí v čase.

Počínaje 19. stoletím a končí nástupem roku 2000. Získáváme tím tedy jakýsi exkurz do konkrétních období, kterými procházela nejen česká společnost, ale i evropská, či komplexně pojato světová. Slouží to nejen k porovnání se stavem, v jakém se společnost a její pohled, pojetí a chápání rodiny nachází nyní a jaký býval v 19. století.

Jedná se však o popis rodiny a jejich změn ve sledu časových událostí na území střední Evropy.

3.1. Počátky v 19. století

V 19. století můžeme hovořit o dvou hlavních zdrojích teoretického myšlení o rodině. Základními podněty jsou dva směry. Prvním byla institucionální *historicko-právní škola*, která teoretickému myšlení dala normativní charakter. Druhým podnětem působícím na rozvoj teorie rodiny bylo *myšlení sociálních kritiků a reformátorů*. Zde spíše, než o právní charakter se opírali o přímý kontakt s chaotickou sociální realitou. Tyto dva směry se liší různými pojetí rodiny, která leží v centru pozornosti.⁸⁰

Zatímco v institucionální tradice, tedy prvním směru, byla v centru pozornosti taková teorie rodiny, která vycházela ze zamlčeného předpokladu, že pro zkoumání rodiny jsou relevantní zákona dbalé střední a vyšší vrstvy, předmětem a v centru pozornosti druhého směru, a tedy reformátorů byla především rodina nižších vrstev.⁸¹

3.1.1. Historicko-právní škola

Právní normy v tomto směru sloužily jako východiska pro analýzu forem manželství a rodiny. Výchozím bodem institucionálního výzkumu rodiny bylo pro ně vědecké srovnání manželského, rodinného, vlastnického a dědického práva.

⁷⁹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x

⁸⁰tamtéž.

⁸¹tamtéž.

Nejvýznamnější postavou tohoto směru je Henry Sumner Maine, profesor občanského práva na univerzitě v Cambridge a také vysoký správní úředník v Indii. Přisuzoval rodině jako právní jednotce i jako sociální instituci ústřední význam. V jeho zájmu bylo především indoevropské a římské právo, v jehož popředí byl patriarchální rys těchto kultur. Primitivní společnost, se dle něj, skládá z velkorodin. Sám pak uvádí, že „jednotkou středověké společnosti byla rodina, ve společnosti moderní je jí jednotlivec“.⁸²

Historicko-právní škola, jak už z názvu vypovídá, měla v popředí svého zájmu především právní pojetí rodiny.

3.1.2 Durkheimův příspěvek k základům teorie rodiny

Émile Durkheim, se zabýval mimo jiné i sociologií rodiny. Durkheim přichází s názorem, kde se staví proti soudobému typu rodiny, o které mluví jako o manželské. Tyto názory jsou vydány až po jeho smrti ve studii s názvem *Manželská rodina*. Mimo jiné zde staví proti soudobému typu rodiny, o které mluví jako o manželské rodině tradiční rodinu patriarchální. Ta se skládá z rodičů, ženatých synů a jejich žen a dětí. Dle jeho představy vzniká z někdejšího klanu nejprve příbuzenská rodina, která s postupující dělbou práce a postupnou diferenciací sociálních struktur pozbývá postupně funkce náboženské, ekonomické, politické a vojenské. Soudobá manželská rodina vzniká dle jeho koncepce, jako důsledek vydělení se nukleární rodiny z příbuzenské rodiny. Uvádí, že jakmile vlastnictví není vázáno na dům, každý člen rodiny, dokonce i děti, může mít svůj vlastní majetek. Autorita a práva otce jsou vlivem státních zásahů stále více omezována, dosažením plnoletosti přestává být dítě na otci právně závislé a stává se plně autonomním právním subjektem. Durkheim dále uvádí, že jedinými trvalými členy rodiny a zároveň jádrem manželské rodiny jsou sami rodiče, čili manžel a manželka, kteří zůstávají osamoceni z důvodu odcházejících dětí, opouštějících domov.⁸³

Toto dílo a pojetí rodiny dle Émile Durkheima je velmi nadčasové, domnívám se říci. Problémy, ve kterých se tehdejší rodina společnosti 19. století nacházela, můžeme nalézt i nyní. Důležitost rodiny a rodinných vztahů poukazuje i na příkladu odůvodnění významu pevného vztahu v rodině. Vysvětluje, že ke své rodině máme pevný vztah jen proto, že máme pevný vztah k osobě svého otce, matky, k osobě své ženy nebo svého muže a dětí. Všechno

82 MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x, str. 34

83tamtéž

bylo jinak v době, kdy vztahy, které pramenily z věcí, převládaly nad těmi, které vycházely z osob. V době, kdy celá rodinná organizace měla především udržet domácí statky v rodině a kdy všechny osobní ohledy se ve srovnání s tím zdály podružnými.⁸⁴

3.1.2. Počátky sociálně kritických studií rodiny

Nutno podotknout, že tento text je silně ovlivněn socialismem a jeho smýšlením o společnosti v 19. století. Text slouží jako dokreslující materiál ro naši představu chápání a pojetí rodiny na počátku 19. století v evropské společnosti.

Další z pohledů na rodinu vycházel z tvrdé reality rychlé urbanizace a industrializace a s tím spojené sekularizace, což otřáslu tradiční společností venkovských komunit a malých měst, která byla pevně spjata se svým zemědělským okolím. Uvádí, že myšlenkový svět středověku, orientovaný kolem náboženské víry, katolické a později i protestantské církve, se rozpadl. Normativní systém i praktické kontrolní mechanismy s ním spojené ztrácely v náhle nebývale mobilní populaci účinnosti. Vzorem ideální rodiny byla zidealizovaná patriarchální venkovská rodina. Hlavním nepřítelem pak hrozivý růst počtu rozpadlých rodin a rozvodů. Cílem byla ochrana rodiny před vládnoucími poměry.⁸⁵

3.1.3. Fréderic Le Play a jeho rodinné typy a základy konzervativní tradice v sociologii rodiny

Fréderic Le Play rozlišuje tři typy rodin, a to příbuzenskou velkorodinu, nestabilní rodinu a rozvětvenou rodinu. Stále se nacházíme v 19. století, kdy Le Playé přichází se svými poznatky o rodině.

Příbuzenskou rodinu popisuje jako typ rodiny, kde všichni členové pracují ve prospěch rodiny bez nároku na odměnu. Takovéto rodiny našel během svých studií a rozsáhlého cestování především u nomádů Orientu a asijských stepí a také u extenzivně zemědělsky hospodařících obyvatel východní Evropy. Rodinné společenství se skládá ze čtyř generací s více nukleárními rodinami. Děti zůstávají i po sňatku pod pravomocí patriarchy, nejstaršího otce. Rodina se řídí tradicí a poskytuje materiální i morální podporu slabším členům rodiny, schopným členům je však v jejich rozvoji bráněno. Stabilita rodiny je velmi vysoká.⁸⁶

84 MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x

85 tamtéž

86 MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x

Nestabilní rodina je pro Playeho extrémem rodinného uspořádání. Její vznik popisuje jako následek individualismu a industrialismu pod nivelizujícím vlivem dědického práva v bohatých a vzdělaných vrstvách západní Evropy. Tato rodina se skládá pouze z rodičů a neprovdaných dětí. Ty je po sňatku rychle opouštějí a poté již nepocítují žádné závazky vůči svým rodičům a sourozencům. Mizí zde otcovská autorita, či ochrana tělesně či duševně postižených členů rodiny. Proto z tohoto typu rodiny vychází bezmocná masa pauperizovaných jedinců, kteří nectí rodinnou tradici, morálku, sociální autority ani Desatero. Rodiče a neprovdaní členové rodiny jsou ve stáří izolovaní a často umírají opuštěni. Stabilita takovéto rodiny není dostatečná.⁸⁷

Rozvětvenou rodinu nalézá jako vzor pro sociální reformu, jelikož se nachází mezi nsvobodou příbuzenské rodiny a individuální svobodou nestabilní rodiny. Základem existence rozvětvené rodiny je rodinný dům, ve kterém zpravidla zůstává nejstarší syn i poté, co se oženil a má děti. Právě jeho rodina se stává jádrem rozvětvení rodiny a přebírá odpovědnost za udržení kontinuity rodinného života a rodinných tradic. Takováto rodina se může skládat ze ženatého syna a jeho rodiny, z jeho rodičů, tety, strýce, ze svobodných sourozenců a dvou služebníků. Rodinné jmění přechází nerozděleno do rukou jediného dědice, vůči kterému se vztahuje mnoho povinností, jako například povinností vůči rodičům až do jejich smrti, povinnost vůči sestře (opatřit ji věnem) a povinnost vůči bratrovi (podpořit ho ve vzdělání). Nerozdělený majetek popisuje jako přirozený základ dobré morálky, pořádku, čistoty, radosti z rodinného života, starosti o budoucnost a zájmu o mír i prospěch společnosti.⁸⁸

Společně s W. H. Rielem se domnívá, že pouze určitá forma rodiny je schopna stabilizovat společnost i jednotlivce a zajistit tak sociální harmonii a mír. Takovéto stabilní formy rodiny nachází tam, kde je zajištěno vlastnictví kapitálu, domu i půdy, kde vládne neomezená patriarchální autorita manžela a otce a poslušnost vůči Desateru, kde otec má neomezené právo disponovat rodinným majetkem a má plné právo rozhodovat o své závěti.⁸⁹

3.2. Počátky české sociologie rodiny

Hovoříme zde o období na konci 19. století. Zájem o sociologii rodiny v naší sociologii začíná u Tomáše G. Masaryka, jehož chápání sociologie rodiny nebylo inspirováno

87 MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x

88 tamtéž

89 tamtéž

myšlením konzervativním, nýbrž liberálním. Instituci rodiny se nikdy příliš nevěnoval, za to značnou pozornost směřoval k otázce ženské emancipace. Při hledání kořenů ženské emancipace se proto nemohl nevyhnout doteku s prostředím rodiny. Velmi ho pobuřovalo tehdy všeobecně rozšířené přesvědčení o ženské méněcennosti a o přirozeném poddanství žen mužům.⁹⁰

Další významnou osobností zabývající se sociologií rodiny byl Emanuel Chalupný (1879-1958). Jak sám Možný uvádí, dílo Chalupného je ovlivněno naturalismem a výběr témat jeho práce ovlivněn dobovým diskursem, v mnohém však toto dílo přesahuje až do dnešní doby. Věnoval se převážně tématu diskuse o původu lidské rodiny, o původním matriarchátu, patriarchátu či promiskuitě. Za pozornost stojí bádání, zda na počátku byla v manželství silnější žena anebo muž. Objektivisticky Chalupný uvádí, že ve zvířecím společenství hrají i mocensky významnější úlohu samice. Za sociálně reprodukční vzorec rozmnožování považuje pouze monogamii, což činí otcovství sociálně identifikovatelné. Chalupný založil v naší sociologii rodiny konzervativní linii. Objektivně a racionálně se zabýval tématy, jako jsou homosexualita, promiskuita, problematiku incestu aj. a to věcně, objektivně, bez nejmenšího znaku moralizování. Jeho objektivita však končí, jak uvádí Možný, v případě jeho vyhraněného názoru na intelektuální rovnocennost žen, kde značně argumentuje proti maskulinní racionalizaci předsudečného postoje.⁹¹

Dalším významným sociologem zabývajícím se tématem rodiny byl Chalupného dlouholetý přítel Inocenc Arnošt Bláha (1879-1960). Dle něj se rodina nachází v krizi již od počátku literárních společenství. Jeho výraz krize se vztahuje k mravní normě, kterou považuje za sociálně funkční, a chování ji respektující proto za sociálně normální. Z jeho sociologického pozorování mu však vyplynulo, že tato norma je právě ve společnosti často porušována. Tento stav společnosti, tedy porušování monogamie, nazývá krizovým a disfunkčním.

Otakar Machotka (1899-1970) se odprošťuje od liberálního smyšlení a na základě zkušeností z pobytu v USA a práce ve Státním statistickém úřadě vnáší do svého pohledu empirické metody práce. Jako sociolog se držel jasné objektivity. Inspiroval například Ústřední sociální úřad města Prahy k zadání výzkumu Sociálně potřebné rodiny, kdy měl za cíl získat podklad pro co nejspravedlivější distribuci sociálních dávek v Praze. Jedná se tak o nepřekonatelný pramen poznání života českých chudých rodin na počátku třicátých let. Machotka se také

90 MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x

91 tamtéž

stal zakladatelem manželských poraden v českých zemích, kdy díky své dlouhodobé tradici dosáhla tato veřejná instituce u nás i v mezinárodním srovnání velmi vysoké úrovně.⁹²

3.3. Pokus o velké teorie- 50. léta 20. století

Konec druhé světové války s sebou přinesl vlnu porodů. Takovéto vlny porodů dětí, jejichž narození bylo za války odkládáno, se v demografii nazývá poválečným baby boomem. Můžeme tedy říci, že rodina i společnost, po válce procházela jistou rekonvalescencí a lidé se počali stahovat zpět k rodinnému krbu. Padesátá léta dvacátého století jsou označována za desetiletí hospodářského růstu, jaké lidstvo do té doby nezažilo. Do popředí se začíná prosazovat tzv. *neolokalita*, což znamená nově zakládaná rodina, která nově zakládá i samostatnou domácnost v novém domě. Pro dvougenerační, samostatně žijící rodinu se vyvinul pojem *nukleární rodina*. Toto rodinné uspořádání/ pojetí začíná být chápáno jako standartní označení způsobu rodinného života vyspělých průmyslových civilizací, jako „normální“ způsob rodinného života.⁹³

I na území českých zemích přichází po druhé světové válce baby boom a posilující tendence k neolokalitě a nukleární rodině. Po druhé světové válce se celá Evropa vzpamatovávala z otřesů způsobených válkou. Východní i západní Evropou prošly fronty ničivou silou, plnou urputných bojů. Anglie byla těžce bombardována. Německá města společně s německým průmyslem utrpěly velké rány a byly masivními leteckými útoky zadupány do země. Jelikož s nástupem komunismu a pod vlivem Sovětského svazu byla sociologie zakázána a označena za buržoazní pavěda. Proto je další rozvoj sociologie rodiny mapován z kontextu evropského a amerického vývoje.⁹⁴

3.3.1. Strukturální funkcionalismus

Tento směr vychází z vládnoucí školy sociologického myšlení ve Spojených státech v padesátých letech.

Jeho nejlepším reprezentantem byl Talcott Parsons (1902-1979). Jeho teorie spojuje jedinečným způsobem výklad sociálního jednání jednotlivých aktérů s teorií společnosti a jejich sociálních systémů. Parsonsův holistický přístup shledává každý sociální systém jako

92 MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x

93 tamtéž

94 tamtéž

složený z prvků, které jsou samy strukturovány. Podotýká, že tyto subsystémy tvoří vůči sobě navzájem a vůči celku určité funkce. Každý sociální systém se snaží minimalizovat změny a směřovat ke stavu dynamické rovnováhy a relativní stability. Oporou této stability je kulturní systém společnosti. Tento kulturní systém společnosti je souborem sdílených hodnot a definuje cíle, o které se má usilovat. Konformita k těmto hodnotám, jež se v interakci stávají normami, je základní podmínkou fungování sociálního státu. Tuto konformitu zajišťuje sociální systém společnosti jako soubor rolí, které organizují sociální skupiny v instituce. Význam rodiny jako instituce lidské civilizace je v tomto paradigmatu je zřejmý a silně akcentován. Při budování teorie rodiny se Parsons, jako uvádí Možný, opíral o americkou rodinu padesátých let. Ta byla médií prezentována jako šťastný manželský pár, vychovávající své děti na předměstí v domku se zahrádkou. Jednalo se o rodinu dvougenerační, neolokální, s jasným dělením ženské a mužské role, byla to rodina nukleární.⁹⁵

Dobová kulturní antropologie považovala, že nukleární rodina je univerzálním způsobem institucionalizace fyzické reprodukce společnosti. Uvádí také, že v rodině, více než v kterékoliv jiné malé skupině, je důležité udržet všeobecně vysokou úroveň vzájemné lásky. Základem je pevné láskyplné pouto mezi ženou/matkou a mužem/otcem, kteří stojí v čele rodiny. Jak uvádí Možný, Parsons klad důraz na to, že nukleární rodina je relativně uzavřený systém s omezenými a také ne příliš významnými styky mezi příbuznými v širší rodině. Do společnosti nukleární rodinu zapojovala dvojí role otce, jakožto instrumentálního vůdce rodiny, který svou zaměstnaneckou rolí byl považován za živitele rodiny, tedy toho, kdo opatroval rodině chléb, a zároveň úsilím o dosažení co nejvyšší příčky na stratifikačním žebříčku sociální stupnice zařazoval rodinu do určité sociální vrstvy. Manželka, která naopak od otce byla emocionálním vůdcem, se významně podílela na tomto procesu tím, že zajišťovala příznivé citové klima rodiny, které umožňovalo otci odpočinout v neúprosném zápase o úspěch v širší společnosti. Dělbá rolí byla přísně rozdělena. Možný, dle Parsonse, uvádí, že takovéto rozdělení bylo ve výkonové kapitalistické společnosti sociálně nejfunkčnějším uspořádáním rodiny. Žena byla orientována směrem dovnitř, na hladké fungování rodiny, muž směrem ven do širší společnosti, ve které usiluje o co nejlepší sociální zařazení své rodiny. Největší akcentací strukturálního funkcionalismu v teorii rodiny je tedy pojem nukleární rodina. Na nezastupitelnou roli rodiny je opět znovu kladen důraz, avšak

95 MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x

alarmující tím, že rodina je ohrožena sebestředným individualismem a hédonickým konzumerismem.⁹⁶

3.3.2. Goode, světová revoluce a manželská rodina

Komplementární reakcí na strukturálně funkcionální teorii rodiny, pro kterou je klíčovým pojmem nukleární rodina, byla teorie manželské rodiny, se kterou přichází William J. Goode (1917-2003). Ten se zajímá o rodinu, konkrétně rodinný život, jako ustálený vzorec rodinného chování a vzájemných vztahů. Dle Gooda je rodinný život v západních společnostech charakterizován několika základními skutečnostmi. Jendou z těchto skutečností je vyloučení širšího okruhu příbuzných z každodenních aktivit manželského páru a jejich dětí, což zakládá jistou autonomii manželské rodiny. Rodové příbuzenské posloupnosti pro něj mají malý význam, přitom každý člen manželské rodiny, počínaje manžely samotnými, vnímá jako významnou vlastní sadu příbuzenských vztahů. Do popředí se také dostává neolokální rodina, kdy Možný uvádí, že zde nehrozí potíže v rámci adaptace jednoho z manželů do rodiny, kam se přizpůsobil nebo přivdala, ale pouze mezi manžely samotnými.⁹⁷

Manželská rodina vzniká svobodnou volbou, která je založena na vzájemné přitažlivosti. Možný podotýká, že věk těchto manželů je převážně vyšší, jelikož vyžaduje vyšší zralost a čím dál tím více i ekonomickou autonomii. Vzájemná přitažlivost je na bázi emocionální, nikoliv uspokojení ekonomické. Manželská rodina uznává rozvod jako legitimní alternativu rodinného vzorce chování. Významnou roli zde hraje rovnocenný vztah mezi mužem a ženou.⁹⁸

3.4. Rodina v 21. století

K popisu pohledu na rodinu v 21. století vycházím příspěvků konference k Mezinárodnímu dnu rodiny s názvem Rodina v 21. století. Tato konference se zabývala vyhlídkami, problémy a řešeními. Jednalo se o evropskou konferenci s účastí i zahraničních hostů. Konference se konala v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Konference byla zaměřena na posílení rodinných hodnot a objasnění, proč je výhodné usilovat o dobrou a stabilní

96MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x

97tamtéž.

98 tamtéž

rodinu.⁹⁹ Dozvídáme se zde, mimo jiné, že pro stát je kvalitní rodina tím nejvýhodnějším společenským prvkem. Rodina, jako nejstarší instituce, si ponechala základní funkce. Plodí a ochraňuje nové generace, předává mateřský jazyk a základní znalosti, dovednosti a postoje, na stojících a které uznávají konkrétní civilizace. Hlavní charakteristikou rodiny jsou pevné a bezvýhradné. Mimo jiné také uvádí, že nikde jinde, než ve fungující rodině se lidská práva neuplatňují přirozeněji. Rodina uchovává kontinuitu generací i kontinuitu tradic celého společenství. Alarmující je zde poznámka, že prožíváme dobu, v níž mnoho věcí selhává a nejnebezpečnější je rozpad prostředí, v němž člověk začíná.¹⁰⁰

Oldřich Matoušek podotýká, že ve vyspělých zemích západního světa se v rodinném chování od šedesátých let 20. století projevují trendy, kterými jsou: klesá počet dětí v rodině, roste věk uzavření prvního sňatku, roste počet rozvodů vzhledem k počtu sňatků a nesezdaných soužití, roste počet matek vychovávajících dítě bez manžela i počet rodin dobrovolně bezdětných, roste počet lidí žijících v dalších netradičních formách rodiny. Tyto změny považuje Matoušek jako za důsledek společenského klimatu, ve kterém mají vysokou hodnotu individuální svoboda a nejvýhodnější uplatnění na trhu práce.¹⁰¹

Rodina byla základem pro historii a pro vývoj lidstva, počátkem života lidských bytostí a poskytuje každému z nás trvalý domov. Velikým bodem je poznatek, že navzdory tomu, že vstupem do 21. století a v době, kdy lidská civilizace dosáhla v určitém slova smyslu nejvyšší stupeň rozvoje, rodina, která je stále základní sociální jednotkou a v níž jsou zakořeněny naše životy, stojí tváří v tvář krizi bezprecedentní vážnosti, jak je více či méně celosvětově potvrzeno. Jedním z nejdůležitějších důvodů pro ochranu rodinu je především fakt, že rodina je místo, kde „vzniká život“. Prostřednictvím tohoto procesu stvoření života v rodině nepřestávala historie lidstva vzkvétat a neustále se rozvíjet z generace na generaci po nespočet tisíciletí.¹⁰²

99 Mezinárodní den rodiny 2014: rodina v 21. století: vyhlídky, problémy, řešení: sborník projevů z evropské konference pořádané dne 14. října 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Přeložil Iveta VALIDŽIČOVÁ. Praha: Ideál, 2015. ISBN 978-80-86995-29-8.

100 tamtéž

101 MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680.

102 Mezinárodní den rodiny 2014: rodina v 21. století: vyhlídky, problémy, řešení: sborník projevů z evropské konference pořádané dne 14. října 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Přeložil Iveta VALIDŽIČOVÁ. Praha: Ideál, 2015. ISBN 978-80-86995-29-8.

Rodinná jednotka v dnešním světě je disfunkční a rozpadá se, pravá hodnota rodiny je znehodnocena. Hodnota manželství mezi mužem a ženou ztratila svůj status, a to až do té míry, že je na ni pohlížena jen jako na jednu z mnoha možností a škola lásky plní svoji úlohu čím dál tím méně. Jak jsem již zmínila rodina, která je základní jednotkou společnosti, je dnes oslabená a její členové bývají poškozeni, a dokonce traumatizováni díky utrpení z nedostatku lásky, což vede ke zvyšování sociálního napětí a konfliktů.¹⁰³

Jedním z nosných pilířů života je přítomnost lásky. Pouze v rodině je možné, aby jedinec zažil všechny dimenze pravé lásky. Proto může být rodina nazývána i „školou lásky“, jelikož v ní jedinec zažívá všechny formy pravé lásky. Ať už se jedná o lásku rodičovskou, partnerskou, dětskou lásku k rodičům a lásku mezi sourozenci, právě tyto formy může člověk/ jedinec prožít či opravdu zažít pouze v rodinném uskupení.¹⁰⁴

103 Mezinárodní den rodiny 2014: rodina v 21. století: vyhlídky, problémy, řešení: sborník projevů z evropské konference pořádané dne 14. října 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Přeložil Iveta VALIDŽIČOVÁ. Praha: Ideál, 2015. ISBN 978-80-86995-29-8

104 tamtéž

4. Šetření názorů studentů na přínosy a rizika současné a homoparentální rodiny

Pro zpracování takto zaměřeného výzkumu jsem vycházela z příspěvku Heleny Franke z 13. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství. Poradenství a rodičovství-synergie a konkurence s názvem Rodičovství-Partnerství a mezníky ve vývoji dětí. Tento zdroj je adekvátní ve své aktualitě a odbornosti, jelikož poskytuje problematiku rodiny s aktuálností informací právě za rok 2016.

Helena Franke vytyčila krizové faktory, které ovlivňují a formují rodinu dnešní společnosti. K těmto faktorům jsem zahrнула problematiku homoparentálních rodin, jelikož se struktura rodin mění i uvnitř.

Krizové faktory:

- Náhradní rodiny-čas trávený v práci a jiných institucích namísto mimo rodinu
- Moderní technologie-pozornosti věnovaná odepisováním na pracovní maily či čas trávený na sociálních sítích než s rodinou
- Individualismus-důraz na jedince, jehož zájmy jsou v popředí nad zájmy rodiny
- Větší akcent na rovinu vztahů
- Homoparentální rodiny
- Zavedení povinné školní docházky a s tím spojené oddalování osamostatnění dětí a zakládání jejich rodin

4.1. Cíl a metody šetření

Cílem práce je zjistit, jak jsou krizové faktory, působící na rodinu dnešní společnosti a tvořící jedno z jejích hlavních rizik, vnímány studenty a studentkami HTF UK v Praze. Toto zjištění bylo realizováno pomocí aplikace těchto kritických faktorů do dotazníkového šetření. Spolu s tímto cílem je cílem také zjistit, jaký názor mají studenti a studentky téže fakulty na homoparentální rodiny vychovávající dítě.

Za metodu výzkumu jsem zvolila dotazníkové šetření. Typem otázek pokládaných v dotazníku jsou otázky typu meritorního¹⁰⁵. Specifikace těchto otázek je taková, že jsou zaměřeny na problémy, které jsou předmětem výzkumu. Otázky jsem zvolila polouzavřené,

105 MACHKOVÁ, Hana. Mezinárodní marketing: nové trendy a reflexe změn ve světě. 3., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Grada, c2009. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-2986-2.;str.49

kde respondenti volili z předepsaných variant odpovědí, kdy jedna z variant byla kategorie „jiné“, kam mohli respondenti vypsát svůj názor, pokud nevybrali ani z jedné z vybraných možností.

4.2. Metodika a úkoly šetření

Cílovou skupinou pro uskutečnění dotazníkového šetření jsou studenti a studentky Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Výzkum byl realizován metodou dotazníkového šetření. Šetření proběhlo v průběhu měsíce dubna roku 2017.

4.2.1. Znění dotazníku:

Šetření názorů studentů na přínosy a rizika současné a homoparentální rodiny

- 1) Dle mého názoru je přítomnost mužského vzoru spíše nutná v případě:
 - a) Matky samoživitelky s nezletilým dítětem, která žije u své matky.
 - b) Lesbického páru vychovávající nezletilé dítě.
 - c) V obou případech.
 - d) Nevím
 - e) Jiné

- 2) Dítě vychovávané v homoparentální rodině má sklony:
 - a) Stát se homosexuálem.
 - b) Jeho sexualita nebude ovlivněna.
 - c) Z důvodu stejnopohlavnosti obou rodičů může mít dítě doživotní psychické následky.
 - d) Nevím.
 - e) Jiné

- 3) Po vyprchání lásky ze vztahu by mělo následovat:
 - a) Rozvod
 - b) Snaha o překonání krize
 - c) Pokračování ve vztahu kvůli dětem

- d) Nevím
- e) Jiné

4) Vztah rodičů k dítěti by měl být:

- a) Autoritativní
- b) Ochranařský
- c) Demokratický
- d) Nevím
- e) Jiné

5) Čas po pracovní době tráví lidé v současnosti více:

- a) S přáteli
- b) S kolegy z práce
- c) S rodinou
- d) Nevím
- e) Jiné

6) Po návratu z práce domů do rodiny je v dnešních rodinách běžné:

- a) Odepisovat na maily/ surfovat po internetu
- b) Věnovat se dětem a partnerovi
- c) Sledovat TV
- d) Nevím
- e) Jiné

7) Přednost v rodině by měly mít:

- a) Společné zájmy rodiny
- b) Zájmy dětí
- c) Zájmy rodičů
- d) Nevím

e) Jiné

8) Děti v dnešní době, dle Vašeho názoru, nejvíce času tráví:

a) Pomocí s chodem rodiny

b) Sledováním TV a jiných elektronických zařízení

c) Navštěvováním zájmových kroužků

d) Nevím

e) Jiné

9) Kdy je vhodné založit rodinu:

a) Po ukončení studia (SŠ, VŠ)

b) Po vybudování kariéry

c) V biologicky nejvhodnějším věku pro početí, cca 25 let

d) Nevím

e) Jiné

10) Prodlužování doby studia je:

a) Současným trendem

b) Prodlužování dětství

c) Dáno lepší dostupností vzdělání

d) Nevím

e) Jiné

4.2.2. Úkoly šetření

Úkoly šetření, vedoucí ke struktuře dotazníku mají následující znění:

Úkoly č. 1., 2.

Zjistit, jaký názor mají, studenti a studentky HTF UK v Praze, na homoparentální rodiny.

Úkoly č. 3.,4.

Zjistit, jakou důležitost přikládají, studenti a studentky HTF UK v Praze, akcentu na rovinu vztahů uvnitř rodiny.

Úkol č. 5.

Zjistit, zda studenti a studentky HTF UK v Praze, vnímají, že trávení času je uskutečňováno v náhradních rodinách.¹⁰⁶

Úkol č. 6.

Zjistit, jak studenti a studentky HTF UK v Praze vnímají ovlivňování chodu rodiny moderními technologiemi.

Úkoly č. 7., 8.

Zjistit, jaký názor mají studenti a studentky HTF UK v Praze, na individualismus v rodině/ zájmy dětí vs. zájmy rodiny.

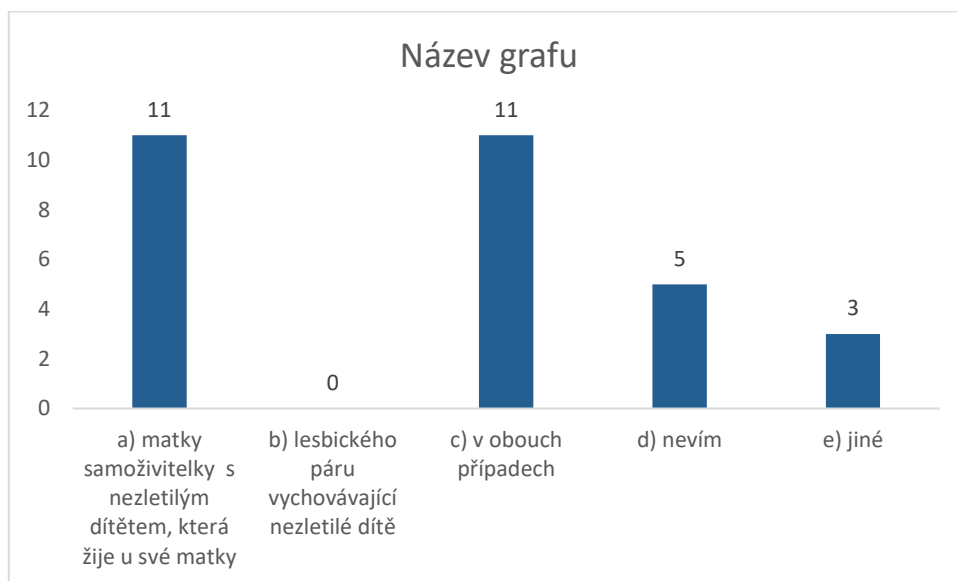
Úkoly č. 9., 10.

Zjistit, jaký mají názor studenti a studentky HTF UK v Praze, na prodlužování doby studia a s tím spojené založení rodiny.

¹⁰⁶ Franke v tomto kontextu zmiňuje pojem tzv. náhradních rodin, kterými se stávají zaměstnání, společnosti lidí stejné profese, kde rodinní příslušníci tráví čím dál tím více času. KOLAŘÍK, Marek, ed. XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství - synergie a konkurence : sborník příspěvků .. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5035-3. str.13-26.

4.3. Data a interpretace

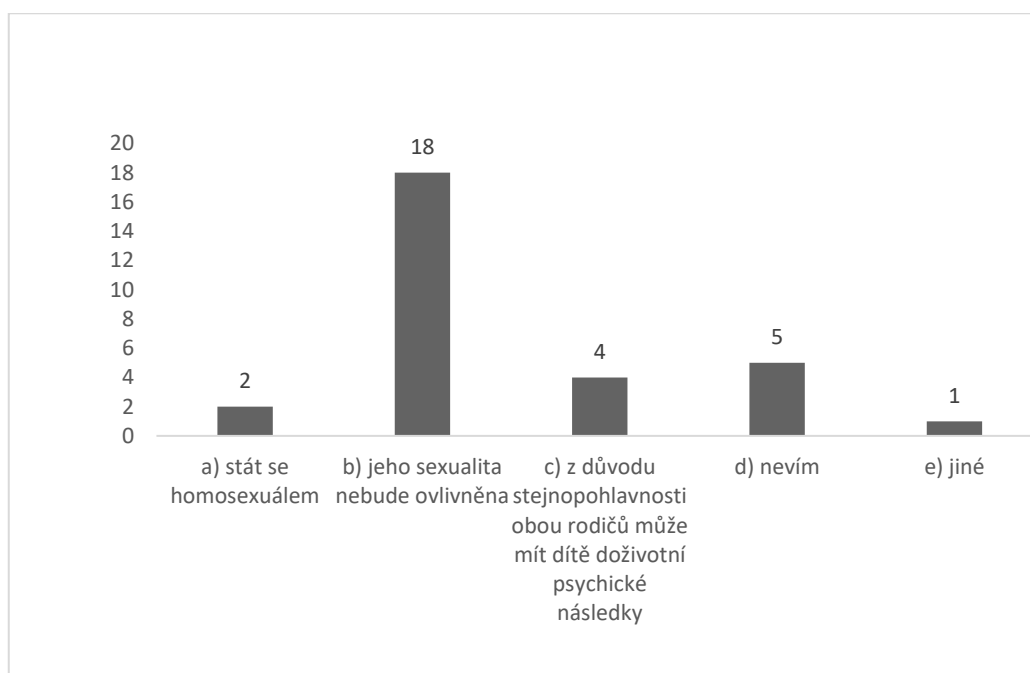
Graf č.1 Dle mého názoru je přítomnost mužského vzoru nutná spíše v případě:

Interpretace:

Z celkem třiceti respondentů se stejný počet odpovědí objevil u dvou možností. Shodně, dvakrát po jedenácti, odpověděli respondenti, že přítomnost mužského vzoru je nutná spíše v případě matky samoživitelky a zároveň v obou případech (tedy jak v případě matky samoživitelky s nezletilým dítětem, která žije u své matky, tak i v případě druhém tedy lesbickém pár vychovávajícím nezletilé dítě). Možnost za b), která přítomnost mužského vzoru udává případu lesbického páru vychovávající nezletilé dítě, nikdo z respondentů nezvolil. Pět respondentů zvolilo možnost za b), nevím. Tři respondenti zvolili možnost za e) nevím, kdy však ani v jednom z případů nepřidali svou vlastní odpověď.

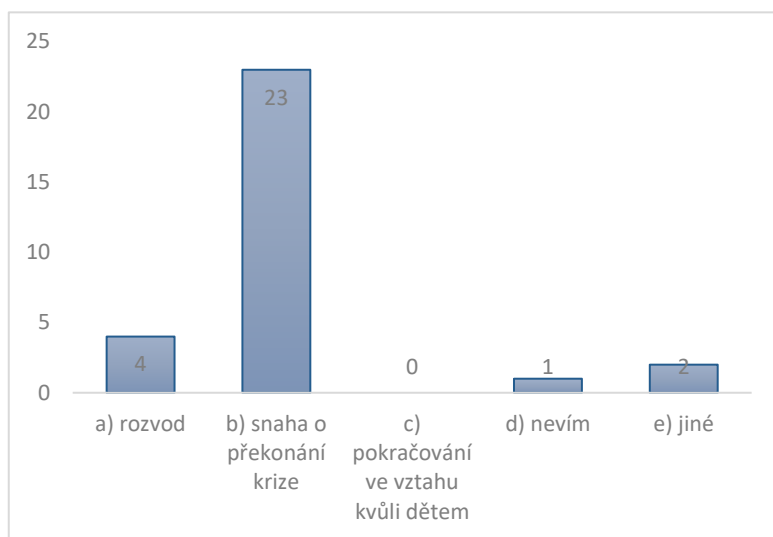
Graf č.2 Dítě vychovávané v homoparentální rodině má sklony:

Interpretace:

Z třiceti respondentů zvolilo nejvíce respondentů (množství 18) možnost za b), tedy že sexualita dítěte nebude ovlivněna jeho výchovou v homoparentální rodině. Pět respondentů zvolilo možnost za d), tedy nevím. Čtyři respondenti zvolili možnost za c), že dítě z důvodu stejnopohlavnosti obou rodičů může mít doživotní psychické následky. Dva respondenti zvolili možnost a), že dítě vychovávané v homoparentální rodině má sklony stát se homosexuálem. Pouze jeden respondent zvolil možnost za e), jiné, avšak bez vyplnění vlastní jiné odpovědi.

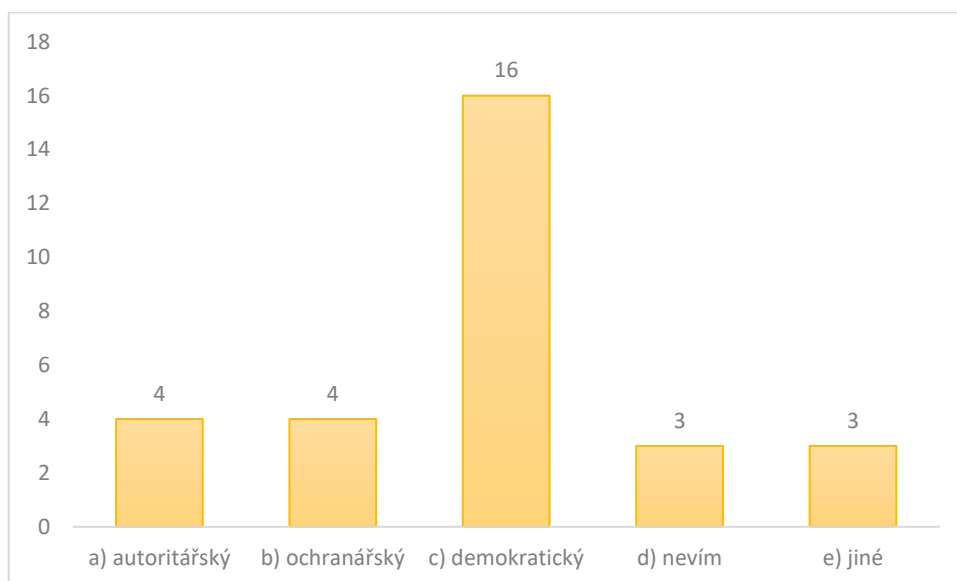
Graf č.3 Po vyprchání lásky ze vztahu mezi partnery by mělo následovat:

Interpretace:

Z třiceti respondentů odpovědělo nejvyšším počtem (23 možností) variantou za b), kdy po vyprchání lásky ze vztahu mezi partnery by mělo následovat snaha o překonání krize. Čtyři respondenti zvolili odpověď za a), že by měl následovat rozvod partnerů. Dva respondenti volili možnost za e) jiné, kdy jeden z respondentů dopsal, že záleží na tom, jak se ti dva domluví. Zbylí dva respondenti k možnosti za e) jiné nedopsali svou vlastní odpověď.

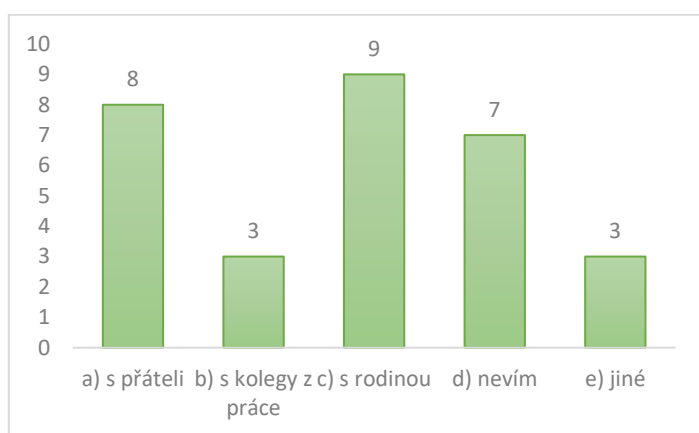
Graf č.4 Vztah rodičů k dítěti by měl být:

Interpretace:

Z třiceti případů odpovědělo na otázku nejvíce (16 respondentů) volbou možnosti za c) kdy vztah rodičů k dítěti by měl být demokratický. Shodným počtem odpovědí (celkem čtyři) volili respondenti možnost za a) autoritářský, i za b) ochranářský vztah rodičů k dítěti. Shodným počtem (celkem tři) odpovědi, volili respondenti možnosti za d) nevím i za e) jiné. Ani jeden z respondentů, kteří zvolili možnost za e) tedy jiné, však neuvedli svou vlastní odpověď.

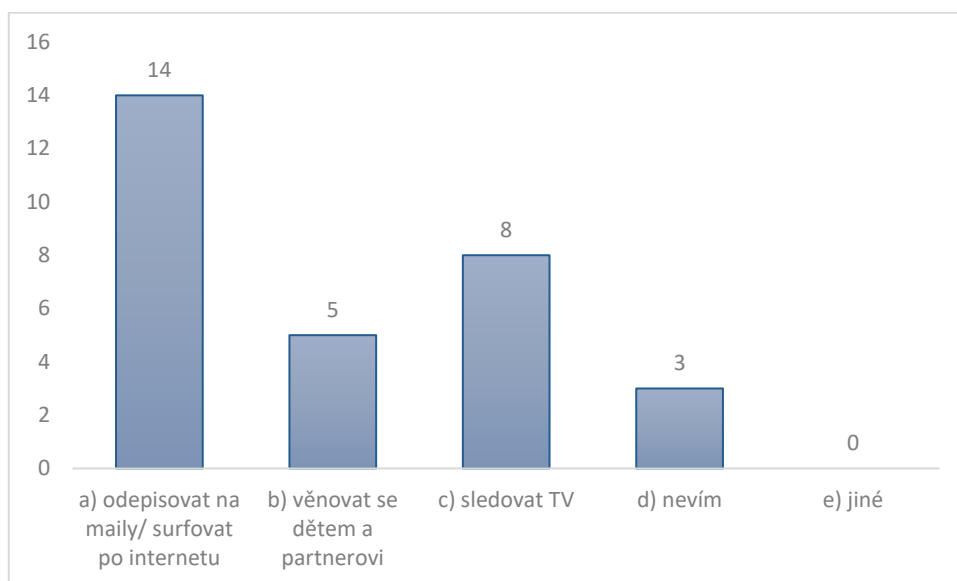
Graf č.5 Čas po pracovní době tráví lidé v současnosti více:

Interpretace:

Z celkem třiceti respondentů odpovědělo devět, a tedy tím i největším počtem, možnost za c) čas po pracovní době tráví lidé v současnosti více s rodinou. Osm respondentů volilo možnost za a) s přáteli. Sedm respondentů zvolilo odpověď za d) nevím. Shodně, po třech odpovědích, respondenti zvolili možnosti za b) s kolegy z práce a za e) jiné. Jeden z respondentů jako možnosti odpovědi za e) uvedl na pc. Zbylí dva respondenti k možnosti za e) jiné, neuvedli žádnou svou vlastní odpověď.

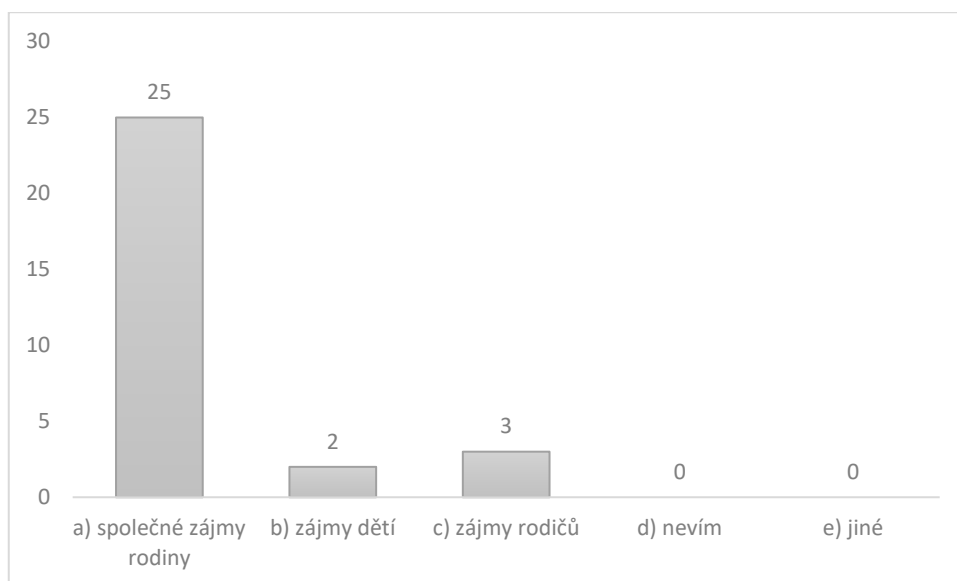
Graf č.6 Po návratu z práce domů do rodiny je v dnešních rodinách běžné:

Interpretace:

Z celkem třiceti respondentů volilo nejvíce (celkem 14 respondentů) možnost za a) po návratu z práce domů do rodiny je v dnešních rodinách běžné odepisovat na mailly/ surfovat po internetu. Osm respondentů volilo možnost za c) sledovat TV. Pět respondentů volilo možnost za b) věnovat se dětem a partnerovi. Tři respondenti volili možnost za d) nevím. Žádný z respondentů nezvolil odpověď za e) jiné.

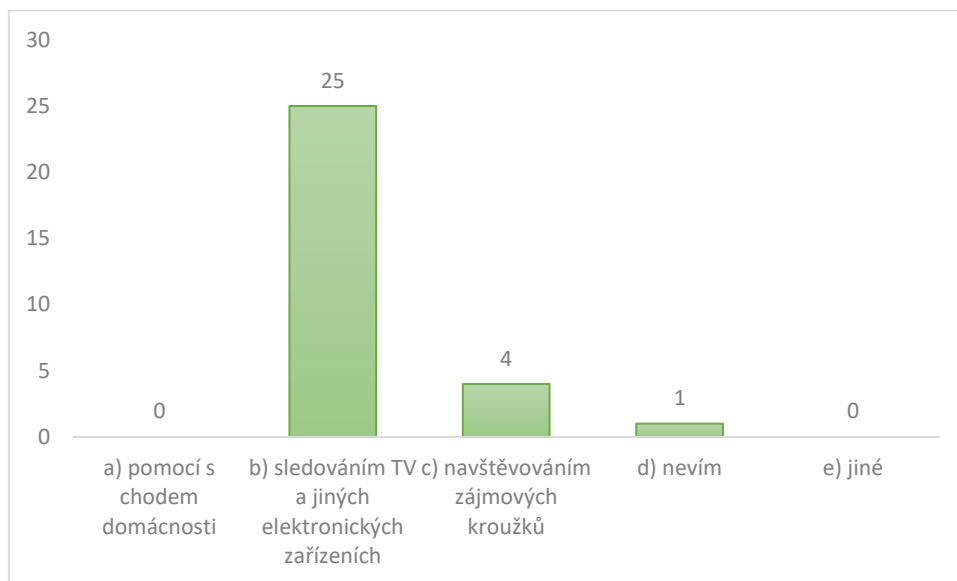
Graf č.7 Přednost v rodině by měly mít:

Interpretace:

Z celkem třiceti respondentů volilo nejvíce (25 respondentů) možnost za a) přednost v rodně by měly mít společné zájmy rodiny. Tři respondenti volili odpověď za c) zájmy rodičů. Dva respondenti volili možnost za b) zájmy dětí. Žádný z respondentů nezvolil možnosti za d) nevím a za e) jiné.

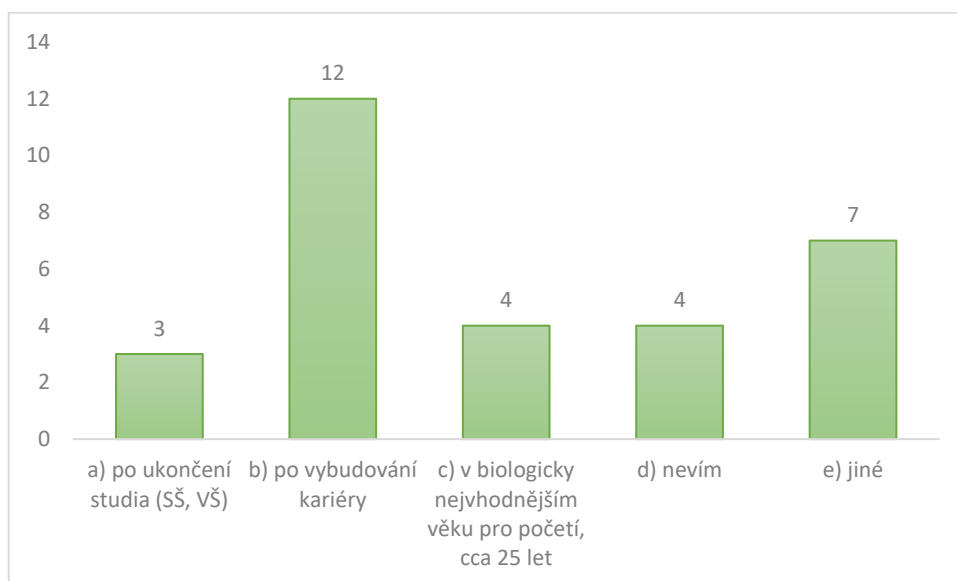
Graf č.8 Děti v dnešní době, dle Vašeho názoru, tráví nejvíce času:

Interpretace:

Z celkem třiceti respondentů volilo nejvíce (25 respondentů) možnost za b) děti v dnešní době tráví nejvíce času sledováním TV a jiných elektronických zařízení. Čtyři respondenti volili možnost za c) navštěvováním zájmových kroužků. Jeden respondent zvolil odpověď za d) nevím. Ani jeden z respondentů nezvolil možnosti za a) pomocí s chodem domácnosti a za e) jiné.

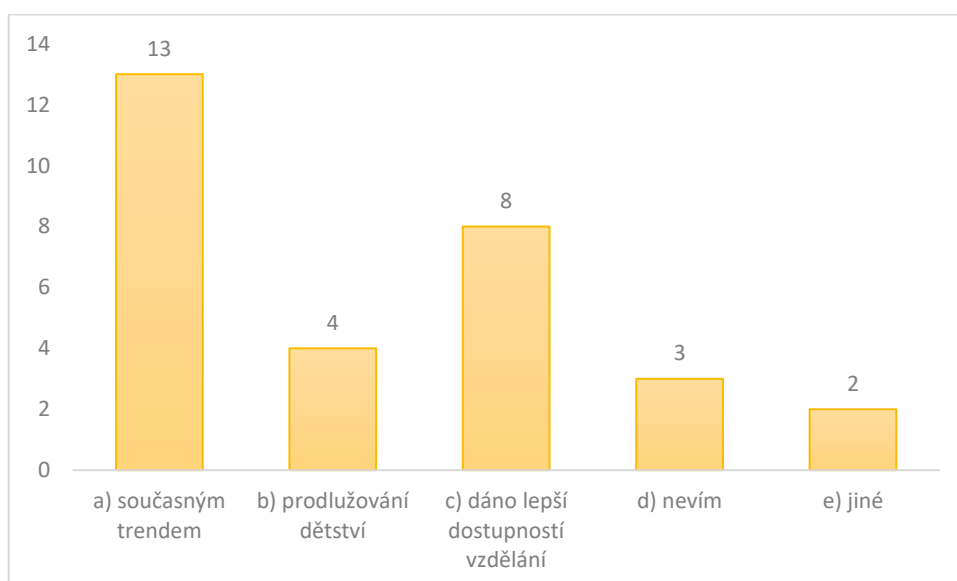
Graf č.9 Kdy je vhodné založit rodinu:

Interpretace:

Z celkem třiceti respondentů volilo nejvíce (12 respondentů) možnost za b) rodinu je vhodné založit po vybudování kariéry. Sedm respondentů volilo možnost za e) jiné. Jeden z respondentů, který zvolil možnost za e) uvedl, pokud se jedná o manželský pár, milující se lidi a oba jsou vyzrálí-dostatečně dospělí. Druhý z respondentů u možnosti za e) uvedl, jakmile je rodina finančně zajištěna. Zbylých pět respondentů u možnosti za e) neuvedli žádnou svou odpověď.

Graf č.10 Prodlužování doby studia je:

Interpretace:

Z celkem třiceti respondentů volilo nejvíce (13 respondentů) možnost za a) prodlužování doby studia je současným trendem. Osm respondentů volilo možnost za c) je dáno lepší dostupností vzdělání. Čtyři respondenti volili možnost za b) prodlužování dětství. Tři respondenti volili možnost za d) nevím. Dva respondenti volili možnost za e) jiné, žádný z respondentů však neuvedl svou vlastní odpověď.

4.3. Závěry výzkumného šetření

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit odpovědi na stanovené úkoly šetření. Dotazovaných respondentů bylo celkem 30. Jednalo se o studenty a studentky Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Úkoly č. 1., 2.

Zjistit, jaký názor mají, studenti a studentky HTF UK v Praze, na homoparentální rodiny.

První dvě otázky měly za úkoly zjistit, jaký názor mají studenti a studentky HTF UK na homoparentální rodiny. Otázky v dotazníkovém šetření proto byly zaměřeny na tuto tematiku. Cílem první otázky bylo zjistit, ve kterém případě je spíše nutná přítomnost mužského vzoru. Shodně, tedy se stejným počtem odpovědí, vyšly dvě možnosti, a to možnost za a), kdy je přítomnost mužského vzoru spíše nutná u matky samoživitelky s nezletilým dítětem, která žije u své matky a možnost za c) kdy přítomnost mužského vzoru je nutná v obou případech (kdy je myšleno v případě matky samoživitelky a lesbického páru vychovávající nezletilé dítě). Ani jeden z respondentů se nevyjádřil vyloženě negativně proti homoparentálním rodinám, a žádný z respondentů nezvolil možnost za b), že mužská přítomnost je nutná v případě lesbického páru vychovávající nezletilé dítě. Tento výsledek považují poměrně za liberální, ukazující otevřenou mysl studentů pro všechny formy rodiny. Vyrovnanost výsledků značí o racionalitě úsudků studentů, které nestigmatizují ani jednu ze skupin, tedy ani matku samoživitelku s nezletilým dítětem, která žije u své matky a na druhé straně ani lesbický pár, vychovávající nezletilé dítě.

Druhá otázka, měla taktéž za cíl zjistit, jaký názor mají studenti a studentky HTF UK na homoparentální rodiny. Na otázku, jaké sklony má dítě vychovávané v homoparentální rodině zvolilo nejvíce studentů možnost b) sexualita dítěte nebude ovlivněna. Tuto volbu zvolilo 18 studentů, což je více než jedna polovina všech dotazovaných. Výsledek značí

nízký výskyt předsudků stigmatizující homoparentální rodinu, konkrétně jejich působení na vývoj dítěte.

Úkol byl splněn. Z výsledků vyplývajících z dotazníkového šetření odpovědi studentů měly liberální neodsuzující charakter. Můžeme tedy usuzovat, že studenti HTF UK mají na homoparentální rodiny kladný názor.

Úkoly č. 3.,4.

Zjistit, jakou důležitost přikládají, studenti a studentky HTF UK v Praze, akcentu na rovinu vztahů uvnitř rodiny.

U otázky číslo tři, co by mělo ve vztahu mezi partnery, po vyprchání lásky, následovat, volilo nejvíce studentů možnost za b) měla by následovat snaha o překonání krize. Tuto možnost volilo celkem 23 studentů z 30 dotazovaných. Z toho vyplývá, že i pokud láska ze vztahu mezi partnery vyprchá, pár by se měl snažit tuto krizi překonat. Tento názor studentů vypovídá o tom, že rodina a spojení mezi jejími členy má vyšší hodnotu, který by neměla mizet ani po vyprchání lásky mezi vztahy a v návaznosti na Franke vypovídá o tom, že, dle názorů studentů a studentek, manželství po vyprchání lásky ze vztahu mezi partnery nekončí. Čtvrtá otázka měla za cíl zjistit, jaký by měl být vztah rodičů k dětem. Na tuto otázku odpovědělo nejvíce studentů možností za c) vztah by měl být demokratický.

Úkol byl splněn a výsledky poskytly informaci značící liberalizaci vztahů mezi rodiči a dětmi, což vypovídá o důrazu kladeném na jistou míru vyváženosti v rovnici vztahů uvnitř rodiny.

Úkol č. 5.

Zjistit, zda studenti a studentky HTF UK v Praze, vnímají, že trávení času je uskutečňováno v náhradních rodinách.

Výsledky toho šetření nejsou přímo jednoznačné, jako v předchozích otázkách. Na otázku, jak tráví čas po pracovní době lidé v současnosti nejvíce odpovědělo nejvíce respondentů (osm) možností za c) že čas je tráven s rodinou. Avšak s rozdílem jednoho bodu (sedm) byla druhou nejčtetnější odpovědí možnost za b) čas tráví s přáteli. Možnost za a) s kolegy z práce zvolili celkem tři studenti. Po teoretickém sečtení možností za a) a za b), které reprezentují čas trávený mimo rodinu, bychom dostali výsledek, sedm plus tři, což by bylo devět. V tomto případě by tedy vyšlo, že studenti takto nepřímou vnímají, že čas je tráven v jiných institucích mimo rodinu, ovšem také s rozdílem jednoho hlasu.

Úkol hodnotím proto jako nejednoznačně hotový, jelikož nemá jeden jasný výsledek, a tedy ne příliš velkou vypovídající hodnotu.

Úkol č. 6.

Zjistit, jak studenti a studentky HTF UK v Praze vnímají ovlivňování chodu rodiny moderními technologiemi.

Na otázku č. 6, co je v dnešních rodinách po návratu z práce domů do rodiny běžné, odpovědělo nejvíce respondentů (celkem 14) možností za a) odepisovat na maily a surfovat po internetu.

Z toho tedy vyplývá, že moderní technologie narušují a ovlivňují chod rodiny. Kdy čas strávený s dětmi a partnerem je mnohdy ovlivňován odepisováním na maily či surfováním po internetu.

Úkol byl splněn, jelikož jsme z názorů studentů a studentek zjistili, že moderní technologie ovlivňují chod rodiny.

Úkoly č. 7., 8.

Zjistit, jaký názor mají studenti a studentky HTF UK v Praze, na individualismus v rodině/ zájmy dětí vs. zájmy rodiny.

Na otázku č. 7, jaké zájmy by měly mít přednost v rodině, odpovědělo nejvíce respondentů (25) možností za a) přednost v rodině by měly mít společné zájmy rodiny. Značí to tedy o více demokratickém postoji rodičů vůči dětem, kdy zájmům dětem dávají rodiče v dnešní době větší důraz, avšak nevytyčují je na první místo.

Na otázku č. 8, čím tráví děti nejvíce času odpovědělo nejvíce studentů (25) možností za b) sledováním TV a jiných elektronických zařízení. Cílem bylo zjistit, zda jsou tím naplňovány zájmy rodiny ve smyslu, že děti pomáhají s chodem rodiny, zúčastňují se pomocných aktivit. Tuto možnost, tedy možnost za a) děti tráví nejvíce času pomocí s chodem domácnosti, ne zvolil ani jeden student. Nejedná se tedy o stoprocentní výpověď, jak to chodí v České republice, ale z názorů studentů a studentek vyplývá, že se děti již nemusí s tak velkým důrazem zúčastnit pomocných aktivit v rodině, ale mohou čas trávit dle svého, viz. nejvíce volená možnost, sledováním TV a jiných elektronických zařízení.

Úkol byl splněn, z názorů studentů a studentek jsme zjistili, že individualismus v rodině spojený s upřednostňováním zájmů jednotlivce nad zájmy rodiny, není tak důrazný a jejich názor tedy je, že přednost by měly mít společné zájmy rodiny.

Úkoly č. 9., 10.

Zjistit, jaký mají názor studenti a studentky HTF UK v Praze, na prodlužování doby studia a s tím spojené založení rodiny.

Na otázku č. 9, kdy je vhodné založit rodinu, odpovědělo nejvíce studentů (12) možností za b) po vybudování kariéry. Možnost za a) po ukončení studia SŠ, VŠ zvolili pouze tři studenti. To by tedy mohlo znamenat, že prodlužování doby studia nehraje roli, a tedy neoddaluje založení rodiny.

Na otázku č. 10, co je prodlužování doby studia, odpovědělo nejvíce respondentů možností za a) současným trendem. Studenti tedy fakt prodlužování doby studia vnímají a považují ho za současný trend.

Úkol byl splněn. Cílem dotazování bylo zjistit, jaký názor mají studenti a studentky na prodlužování doby studia a s tím spojené založení rodiny. Výsledkem šetření byla zjištění, že prodlužování doby studia je současným trendem, který nemá vliv na založení vlastní rodiny a že vhodnou dobou pro založení rodiny je po vybudování kariéry.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se snažila blíže věnovat rodině jako instituci, jejími základními funkcemi, definicemi, prací s rodinou na poli sociální práce a popisu historických etap a formování, jakými rodina až do současnosti procházela. Cílem práce bylo prostřednictvím dotazníkového šetření zjistit, jaký názor mají studenti a studentky HTF UK v Praze na otázky spojené s problematikou a riziky situace rodiny v dnešní době. Nejprve jsem se v teoretické části zaměřila na seznámení s tématem rodiny z pohledu sociální práce. Pojmenovala jsem základní principy a východiska sociální práce s rodinou. Zaměřila jsem se na definice rodiny, její funkce, numerickou vsuvku do problematiky rozvodovosti a sňatečnosti, jak si na tom Česká Republika vedla v předchozím roce 2016 a úvodem do krize rodiny, zejména s pohledem na 21. století. Jako návazným bodem jsem pro uvedení do problematiky rodiny vyhranila samostatnou kapitolu teoriím rodiny a tím i komplexním pochopením rodiny jako útvaru zasazeném do historického sledu událostí, které rodinu formovaly.

Na základě vymezení si úkolů pro výzkumné šetření práce jsem se formou dotazníkového šetření snažila najít odpověď na úkoly výzkumného šetření. Celkem jsem se snažila zodpovědět na deset úkolů mého šetření.

Z výzkumného šetření názorů studentů a studentek HTF UK v Praze vyplývá, že studenti nemají stigmatizující názor na homoparentální rodiny vychovávající dítě. Důraz na rovnou vztahů v rodině je vnímán tak, že i po vyprchání lásky ze vztahu studenti a studentky vnímají za důležité, aby se partneři snažili tuto krizi překonat, to značí o tom, že partnerské vztahy se bezprostředně hned nerozpadají v rozvodové řízení. Dalším zjištěním na poli vztahové roviny mezi rodiči a dětmi bylo výsledkem, že vztah mezi rodiči a dětmi by měl být demokratický, což vede k malému odbourání bezprostředních hranic rodičovského světa. Nejednoznačně plyne zjištění k úkolu, jak lidé vnímají trávení času mimo rodinu-v tzv. náhradních rodinách. Naopak z výzkumného šetření zřetelně vplynulo, že moderní technologie ovlivňují chod rodiny v dnešní společnosti. Ve významu přednosti zájmů rodiny z šetření vyplývá, že přednost by měly mít společné zájmy rodiny, což opět značí o liberalizaci vztahů rodiče-děti. S tím spojené plyne i výsledek šetření, který praví, že děti v dnešní době tráví více času sledováním TV a jiných elektronických zařízeních než pomocí s chodem domácnosti. Vhodnost pro založení rodiny ze šetření plyne poté, co je vybudována kariéra, to vyplývá ze zjištění, které vyškrtává možnost značící, že prodlužování doby studia

má za následek oddalování založení rodiny. Výsledkem šetření, co je prodlužování studia, však vyšlo, že se jedná o současný trend.

Z těchto závěrů můžeme soudit, že rodina v dnešní společnosti se nachází v krizi. Její chod je ovlivňován a narušován moderními technologiemi, lidé více času tráví se svými přáteli v jiných podpůrných společenských institucích než v rodině a s větší liberalizací vztahů a citů mezi jednotlivými členy rodiny dochází i k úpadku striktního důrazu pouze na výchovu, ale do popředí se dostávají i vzájemné vztahy.

Rodina teda byla v průběhu historie několikrát pokoušena různými faktory a vlivy, a tak tomu bude, domnívám se, i v budoucnosti. Důležitost rodiny, jako spojujícího prvku a místa bezpečí, je však pro její členy nezaměnitelná.

Seznam použité literatury

Prameny:

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4.

Hendl, Jan. 2012. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2012

HÖFFNER, Joseph. Manželství a rodina. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. Ordo socialis. ISBN 80-85959-49-6

JANOŠOVÁ, Pavlína. Homosexualita v názorech současné společnosti. V Praze: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-954-5

KOLAŘÍK, Marek, ed. XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství - synergie a konkurence: sborník příspěvků .. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5035-3.

MACHKOVÁ, Hana. Mezinárodní marketing: nové trendy a reflexe změn ve světě. 3., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Grada, c2009. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-2986-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče. Vyd. 1. Praha. ISBN 978-807-3677-398

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.). Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X

MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680.

Mezinárodní den rodiny 2014: rodina v 21. století: vyhlídky, problémy, řešení : sborník projevů z evropské konference pořádané dne 14. října 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Přeložil Iveta VALIDŽIČOVÁ. Praha: Ideál, 2015. ISBN 978-80-86995-29-8.

MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x.

MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9.

REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociálního výzkumu. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9.

SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.

STŘELEČEK, Stanislav. Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-61-3.

SULLEROT, Evelyne. Krize rodiny. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-647-3.

Internetové zdroje

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. [online] Dostupno na internetu: www.czso.cz

GATES, Gary J. *Marriage and Family: LGBT Individuals and Same-Sex Couples* [online].

[cit. 2017-02-20]. Dostupné z:

<http://www.princeton.edu/futureofchildren/publications/docs/MarriageandFamily.pdf>

Summary

This thesis is called Social Work With Family In The Risk. The crisis has been understood as a crisis of the family as the institution in nowadays. Thesis is divided into three parts. In the first I'm describing the basics of social work with the family. Then I'm describing definitions and functions of a family according to opinions of several authors. There are also being open topics about homoparentality and crisis of the family in 21. century. Separate chapter is about theories of the family, being described by the run of different times and events which were forming the statute of the family till nowadays. The aim of the research part was to find out what are the opinions about chosen factors which are influencing the crisis of family. The research part was done by using a method of questionnaire. The research was done on the Theological faculty of Jan Hus at Charles University in Prague during the April in the year 2017, responded by the group of thirty students. About this topic I found democratic and open minded, students are aware of modern technologies are influencing the course of a family life. There has been also found out that individualism is not that common in families and mostly preferred are interests of the whole family than family members separately, what shows some signs of liberalisation of those relationships. Strong emotional connection between family members is nowadays more and more common than it used to be in a past. Lengthening of the time of studying is not influencing the time of starting building own families. Not really strictly saying has the result about the part of finding out where are people spending most of the time, there is a one point difference between an option -with family and with friends, therefore there is not a clear result. At the end of the thesis we found out, that the family was, has been, is and probably still will be in crisis which will be forming the shape of family in the future time.